ISSN: 1309 4173 (Online) 1309 - 4688 (Print)

Volume 12 Issue 4, August 2020

DOI Number: 10.9737/hist.2020.891

Araştırma Makalesi

Makalenin Geliş Tarihi: 03.05.2020 Kabul Tarihi: 01.06.2020

Atıf Künyesi: Ahmet Demir, "Aka Gündüz'ün Osmanlı Donanma Cemiyeti'ne Yardım Hususunda İki 'Açık Mektup'u", *History Studies*, 12/4, Ağustos 2020, s. 1561-1591.

Aka Gündüz'ün Osmanlı Donanma Cemiyeti'ne Yardım Hususunda İki 'Açık Mektup'u

Aka Gündüz's Two 'Open Letters' About the Aid to Ottoman Naval Society

Doç. Dr. Ahmet Demir

ORCID No: 0000-0002-7857-5598

Başkent Üniversitesi

Öz: Osmanlı Donanma Cemiyeti (Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti), 1909-1919 yılları arasında faaliyet yürüten millî bir cemiyettir. Döneminde vatanın korunması ve kurtarılması yolunda maddi-manevi büyük gayretler göstermiştir. Başta Osmanlı donanmasını güçlendirmek üzere ekonomik, ticari, sosyal, kültürel pek çok faaliyeti gerçekleştirmiş ve millî bir cemiyet olarak tarihin kendisine yüklediği misyonu başarıyla yerine getirmiştir.

Millî Edebiyat (1911-1923) Döneminin önemli aydınlarından olan Aka Gündüz (1885-1958), II. Meşrutiyet sonrası yıllarda aksiyoner kimliğiyle de öne çıkar. Milliyetçi, Türkçü bir çizgide yer alan Aka Gündüz, kalemini, Osmanlı Devleti'nin kurtuluşu ve yeni Türk Devleti'nin kuruluşu yolunda korkusuzca kullanır. 1910'lu yıllarda Donanma Cemiyeti'ne yardım kampanyalarında da ön saftadır. Bu bağlamda dönemin önemli devlet adamlarından Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve Mehmet Sait Paşa'ya hitaben ve her iki devlet adamını da Donanma Cemiyeti'ne yardım etme konusunda sert bir üslupla uyardığı iki 'açık mektup' yazar. 13 Ocak 1914 ve 18 Ocak 1914 tarihli bu iki açık mektubu, Gündüz'ün dönemin içerisinde sergilediği millî refleksler bağlamında değerlendirmek gerekir.

Çalışmamızda, Aka Gündüz'ün tarihsel belge niteliği taşıyan iki açık mektubu 'çeviri yazı' olarak verilmiştir. Mektuplar, 1914'te Donanma Cemiyeti etrafında gelişen olaylar bağlamında ele alınmış ve içerdiği özellikler bakımından değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Donanma Cemiyeti, Aka Gündüz, açık mektup, Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Mehmet Sait Paşa.

Abstract: Ottoman Naval Society (Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti) was a national society operating between 1909-1919. During the period, it made a great material and moral efforts for the protection and liberation of homeland. It carried out many economic, commercial, social and cultural activities, especially strengthening the Ottoman navy and as a national society, fulfilled the mission imposed by history successfully.

Aka Gündüz (1885-1958), one of the important intellectuals of the National Literature Period (1911-1923), also stood out with his activist identity, in the years following Second Constitutional Monarchy. Aka Gündüz, who has a nationalist and Turkist line, used his pen fearlessly in the way of the liberation of the Ottoman Empire and the establishment of the new Turkish state. He was also at the forefront in the aid campaigns for the Naval Society in 1910s. In this context, he wrote two 'open letters' to Gazi Ahmet Muhtar Pasha and Mehmet Sait Pasha, who were the important statesmen of the period, and he warned both statesmen with a strong tune to make them help the Naval Society.

These two open letters dated January 13, 1914 and January 18, 1914 should be considered in the context of the national reflexes that Gündüz displayed during the period.

In our study, two open letters of Aka Gündüz, which are historical documents, are given as transcription texts. The letters were dealt with in the context of the events that took place around the Naval Society in 1914 and were evaluated in terms of their characteristics.

Keywords: Ottoman Naval Society, Aka Gündüz, open letter, Gazi Ahmet Muhtar Paşa, Mehmet Sait Paşa.

Giriş

19 Temmuz 1909 (6 Temmuz 1325)'da kurulan Osmanlı Donanma Cemiyeti (Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti)¹, II. Meşrutiyet'in ilanından hemen sonra toplumsal sorumluluk bilinciyle hareket eden, vatanın korunması ve kurtuluşu yolunda maddi-manevi büyük gayretler gösteren ve Osmanlı donanmasını güçlü kılmak amacıyla yardım kuruluşu olarak çalışan bir cemiyettir.

Donanma Cemiyeti, II. Meşrutiyet döneminde kurulmuş ilk uzun soluklu derneklerden birisidir. Osmanlı Devleti'nde Meşrutiyet'in ilanı ile birlikte siyasi, politik, iktisadi, mesleki, kültürel, dinsel vb. birçok cemiyet-dernek ortaya çıkmıştır. Donanma Cemiyeti yarı-resmi niteliği ve vatanseverliği esas alan felsefesiyle bu cemiyetler-dernekler arasında yerini almıştır. Cemiyet, devletin bekası için donanmanın gerekliliğine dair üst düzeyde duyarlılığın olduğu bir ortamda, Osmanlı donanmasını güçlendirmek amacıyla kurulmuştur. Cemiyetin merkezi İstanbul'dur ve Cemiyet, Osmanlı donanmasını güçlendirmek amacıyla, yardım toplamayı başlıca faaliyet olarak gerçekleştirmiştir. Kuruluşundan (19 Temmuz 1909/6 Temmuz 1325), 2 Nisan 1919 (2 Nisan 1335) tarihinde lağvına kadar yaklaşık on yıl süreyle faaliyet gösteren Donanma Cemiyeti'ne toplumun ilgisi yüksek olmuş; toplum, millî sorumluluk bilinciyle Cemiyetin faaliyetlerine gerekli desteği en üst seviyede göstermiştir.²

28 kişilik kurucu listesiyle kurulan ve ilk toplantıda 'Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti' olarak nitelendirilen cemiyetin adı, zamanla çeşitli millî yardım cemiyetleri kurulunca cemiyet adıyla ilgili karışıklıkların önüne geçmek için 1913 (1329) Kongresi'nde 'Osmanlı Donanma Cemiyeti' olarak değiştirilmiş; ad değişikliği ile ilgili durum, bütün şubelere bildirilmiştir. 17 Şubat 1914 (4 Şubat 1329)'te çıkan İrade-i Seniyye ile Cemiyetin adı resmen 'Osmanlı Donanma Cemiyeti' olmuştur. Fakat Cemiyetin eski adı kullanılmaya devam etmiş, mühürler bile değiştirilmemiştir. Cemiyetin adı, zamanla halk arasında 'Donanma Cemiyeti' olarak yerleşmiş ve yaygınlaşmıştır. Cemiyet, bugün de genel olarak 'Donanma Cemiyeti' olarak isimlendirilmektedir.³

Vatansever gönüllü kişiler tarafından kurulan ve zamanla devletçe de desteklenen Cemiyet, İttihat ve Terakki ile yakın ilişkiler kurmuş ve yarı-resmi bir kuruluş niteliği kazanmıştır. Kısa süre içerisinde, bütün ülkede örgütlenmesini tamamlayan Cemiyet, Osmanlı donanmasını güçlendirmek şeklindeki kuruluş amacını hayata geçirmek için, gelir getirici pek çok kültürel, sosyal ve ekonomik faaliyet gerçekleştirmiş; 'zirai faaliyetler'e ayrı bir önem vermiştir. Bu faaliyetlerden elde edilen gelirle pek çok savaş gemisinin alımında pay sahibi olan Cemiyet,

¹ Selahattin Özçelik, *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000, s.13.

² Nurşen Gök, "Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da Örgütlenmesine İlişkin Gözlemler", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.27, S.43, 2008, s.78.

³ Özçelik, a.g.e., s. 13-14.

maddi ve manevi bütün gücünü ülkenin kurtuluşu için seferber etmiştir.⁴ Cemiyet, önemli bir gelir kaynağı olması bakımından, kültürel faaliyetlere de yönelmiş; kitaplar yayınlamak, tiyatro temsilleri vermek, konserler düzenlemek, film gösterimleri gerçekleştirmek gibi kültürel faaliyetler aracılığıyla da gelir elde etme yoluna gitmiştir. Böylece toplumsal yaşamda zengin bir kültürel birikim yaratılması bakımından da büyük bir hizmeti yerine getirmiştir.⁵

2 Ağustos 1909 (20 Temmuz 1325)'da hazırlanan, 'Donanma-yı Osmanî Muâvenet-i Milliye Cemiyeti Nizamnâme-i Esâsisi' adını taşıyan ve Cemiyetin kuruluş esaslarını/amaçlarını içeren ana nizamname, Cemiyet Genel Kurulu'nda kabul edilerek 23 Ağustos 1909 (10 Ağustos 1325)'da hükümete arz edilmiş; hükümetçe nizamnamenin incelenmesi ve tasdiki 4 Kasım 1909 (22 Teşrinievvel 1325)'da gerçekleşmiştir. Cemiyetin nizamnamesi, 25 madde halinde düzenlenmiş olup Gayrimüslim unsurlar da dikkate alınarak çeşitli dillere çevirisi yapılmış ve dağıtılmıştır.⁶ Nizamnamenin birinci kısmında (fasl-ı evvelinde) Cemiyetin başlıca kuruluş amacı, "Donanma-yı Osmanî Muâvenet-i Milliye Cemiyeti Osmanlı Devleti'nin düvel-i muazzama arasındaki mevkiini muhafaza ve menâfi-i umûmiyyeyi ve münasebât-ı ticariyyesini temin için ihtiyacâtımızla münâsib bir kuvve-i bahriyye vücuda getirmek maksadıyla teşekkül etmiştir. Ve bu maksada vasl için maddi ve manevi lazım gelen tedâbir ve vesâit-i meşrûaya müracaatla mükelleftir."⁷ biçiminde ifade edilir. Bu bakımdan Donanma Cemiyeti; nizamnamesinin birinci kısmında, ikinci madde olarak yazıldığı şekliyle, Osmanlı Devleti'nin büyük devletler arasındaki yerini muhafaza etmek ve uluslararası alandaki menfaatlerini ve ticari ilişkilerini devam ettirmek için, ihtiyaçlara göre, bir deniz kuvveti meydana getirmek amacıyla kurulmuştur. Cemiyet, bu amacın gerçekleşmesi için maddi ve manevi her türlü meşru vasıtaya başvurmayı ve faaliyetler yürütmeyi kendisi için başlıca sorumluluk/yükümlülük olarak görmüştür.

Donanma Cemiyeti, kuruluş amacı çerçevesinde taşra teşkilatlanmasını yapılandırmış, ülkenin pek çok coğrafyasında örgütlenmiş, şubeler açmıştır. Adana, Ankara, Aydın, Bitlis, Basra, Bağdat, Beyrut, Halep, Hicaz, Diyarbakır, Edirne, Erzurum, İskodra, Selanik, Suriye, Sivas, Trablusgarp, Trabzon, Kastamonu, Kosova, Konya, Mamuratülaziz (Elazığ), Manastır, Medine, Musul, Urfa, Van, Yanya, Yemen vb. bu şubelerden bazılarıdır.⁸ Açılan şubeler aracılığıyla, donanmanın yenilenmesi ve güçlendirilmesi başta olmak üzere ülkede ekonomik, ticari, sosyal ve kültürel hayatın canlandırılması yolunda pek çok faaliyet yürütülmüştür.⁹

⁴ Necdet Aysal, "Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (ASOS Journal)*, S.50, Temmuz 2017, s.1.

⁵ Hasan Dinçer, "Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti'nin Kültürel Faaliyetleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (ASOS Journal)*, S.30, Eylül 2016, s.479-484.

⁶ Necdet Aysal, "Belge Transkripsiyonu: Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.62, Bahar 2018, s.418.

⁷ Aysal, "Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", s.21; Aysal, "Belge Transkripsiyonu: Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti", s.422; DOMMCN, *Taht-ı Himâye-i Füyûzât-vâye-i Hazret-i Pâdişâhîde Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti Nizânname-i Esâsisi ve Usûl-i Cibâyet Talimâtname-i*, Edeb Matbaası, İstanbul 1327 (1911), s.1; Özçelik, a.g.e., 'Ekler' bölümü.

⁸ Özçelik, a.g.e., s.73-133.

⁹ Ayten Can Tunalı, "Aydın Vilayetinde Donanma Cemiyeti'ne Yapılan Yardımlarla İlgili Bir Belge", *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.25, S.39, 2006, s.161-169; Gamze Ercan-Tülay Ercoşkun, "Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti'nin Diyarbakır Hanımlar Şubesi'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri (Aralık 1910-Ocak 1911)", *Ankara Üniversitesi DTCF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.37, S.64, 2018, s.309-322; Melek Öksüz, " 'Trabzon'da Meşveret' Gazetesine Göre Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti Trabzon Şubesi ve Faaliyetleri", *Karadeniz*

Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin tarihî misyon bakımından icra ettiği başlıca hizmet, Osmanlı donanmasının yenilenmesi ve güçlendirilmesi olmuştur. Donanma Cemiyeti milletten toplanılan yardımlarla başta Almanya ve İngiltere olmak üzere Avrupa ülkelerinden donanmanın ihtiyacı olan savaş gemileri, zırhlı muhripler, torpido muhripleri, nakliye gemileri, silah, askeri malzeme, mühimmat vb. alınması yönünde faaliyetler yürütmüş, Osmanlı donanmasının güçlendirilmesi bakımından hummalı bir çalışma yapmıştır. Yedigâr-ı Millet, Numune-i Hamiyyet, Gayret-i Vatanîye, Muavenet-i Milliye muhripleri, Barbaros Hayrettin, Turgut Reis, Yavuz Sultan Selim ve Midilli zırhlıları, Mithat Paşa, Reşit Paşa, Giresun, Kemal Reis ve Piri Reis nakliye gemileri Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin bizzat aldığı ya da alımına destek olduğu savaş veya nakliye gemilerindendir. Donanma Cemiyeti'nin büyük çabalarıyla alınan ancak I. Dünya Savaşı bahanesiyle İngiltere'nin el koyduğu Sultan Osman (Osman-ı Evvel) ve Reşadiye dretnotlarını da burada anmak gerekir.¹⁰

Bu bağlamda, Donanma Cemiyeti, Türk milletinin var olma mücadelesi verdiği bir dönemde millî sorumlulukla hareket etmiş; başta 'Osmanlı donanmasını güçlendirmek' üzere askerî, ekonomik, ticari, zirai, sosyal, kültürel pek çok faaliyeti gerçekleştirmiş, millî bir cemiyet olarak tarihin kendisine yüklediği misyonu başarıyla yerine getirmiştir.

Donanma Cemiyeti'nin vatanın kurtuluşu için etkin bir görev üstlendiği dönemde (1909-1919), Cemiyete ön saflarda destek olan; Cemiyetin, faaliyetlerini yürütebilmesi yolunda büyük çaba sarf eden ve kalemini bu yolda kullanan isimlerden biri Aka Gündüz¹¹ (1885-1958)'dir. Millî Edebiyat Dönemi ile Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatının üretken isimlerinden biri olan Aka Gündüz'ün Donanma Cemiyeti'ne yardım hususunda yazdığı iki 'açık mektup'u vardır ve bu mektuplar tarihe düşülen birer not niteliği taşır.

1901 Mart'ında *Mecmua-i Edebiyye*'de çıkan bir şiiriyle edebiyat dünyasına ayak basan Aka Gündüz, 1920'li yılların başlarına kadarki dönemde *Kadın* (1908), *Hak Yolu* (1910), *Alay*

İncelemeleri Dergisi, S.16, Bahar 2014, s.115-155; Sedef Bulut, "Donanma-yı Muavenet-i Milliye Cemiyeti: İzmit Müstakil Livası Şubesinin Çalışmaları", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Sempozyumu Bildirileri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2016, s.959-967.

¹⁰ Özçelik, a.g.e., s.148-173.

¹¹ Türk edebiyatının üretken yazarlarından biri olan Aka Gündüz, 1884/1885 yılında Manastır'a bağlı Alanya ile Katerina arasındaki bir dağ köyünden dünyaya gelmiş, Selanik nüfusuna kaydedtirilmiştir. Babası Rizeli Binbaşı İbrahim Kadri Bey, annesi ise Sapançalı bir aileden Melek Hanım'dır. Aka Gündüz, ilk öğrenimine Serez'deki İncili Mektep'te başlar ve ilk öğrenimini Selanik'te bitirir. Daha sonra Selanik Askerî Rüştiyesi'ne başlar, ailevi nedenlerle İstanbul'a amcasının yanına gidince Galatasaray Sultanisi'ne yazılır. Bir süre sonra da babaları savaşta olan asker çocuklarının kaydedildiği, Eyüp'teki İplikhane Askerî Baytar Rüştiyesi'nin Sınıf-ı Mahsusa şubesine yatılı olarak yazılır. Burada Ömer Seyfettin'le tanışır. Sınıf-ı Mahsusa yıllarında asıl adı Hüseyin Avni (Hüseyin Avni Paşa'dan mülhem olarak) iken adı, rızası dışında Enis Avni'ye çevrilir. Yarım kalan askerlik, güzel sanatlar ve hukuk (güzel sanatlar ve hukuk öğrenimini Paris'te görür ve yarım bırakır) öğreniminden sonra II. Meşrutiyet sonrası dönemde toplumsal ve siyasal olayların içinde yer almakla birlikte kendini edebiyata ve basın-yayın dünyasına verir. Eserlerinde Aka Gündüz adını kullanır ve bu ad, yerleşik hale gelir. Anadolu'nun işgali yıllarında işgale karşı çıkan, vatanın kurtuluşu yolunda ön saflarda yer alan Aka Gündüz, pek çok vatansever gibi, 1920 yılında Malta'ya sürülür. TBMM Hükümeti'nin teşebbüsleri sonucu diğer Türk aydınlarıyla birlikte yurda döner. 3 Kasım 1921'de İstanbul'a ulaşan Aka Gündüz, İstanbul'da kısa süreliğine kalır ve Millî Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya geçer. Kalemiyle Millî Mücadele'ye destek olur. Cumhuriyet'in ilanından sonra, Cumhuriyet'in felsefesinin toplumsal yaşama yayılması ve toplum tarafından benimsenmesi yönünde bir yazı faaliyeti içinde olur. 1933-1946 dönemi Ankara milletvekilliği göreviyle TBMM'ye girer. 1958 yılında hayata gözlerini yumar. (Abide Doğan, *Aka Gündüz*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989, s.1-7, Metin Oktay, *Aka Gündüz'ün Hayatı, Sanatı ve Eserleri*. (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Konya 2008, s.8-86).

(1920) gibi süreli yayınları çıkartır, *Karagöz* (1908) gazetesinin başyazarlığını yapar ve *Çocuk Bahçesi* (1903) ve *Genç Kalemler* (1911)'de yazı faaliyetlerine devam eder. *Sabah*, *Zaman*, *Hizmet*, *Âhenk*, *Tercüman*, *Tanin*, *İleri*, *Hâkimiyet-i Milliye* gibi birçok gazetede yayımlanan şiir, hikâye, roman ve yazılarıyla gazetecilik ve yazarlığı sürdürür. Millî Edebiyat Dönemindeki edebî üretkenliğini Cumhuriyet Döneminde de devam ettirir ve Türk edebiyatının üretken sanatçılarından biri olur.¹²

Aka Gündüz; şiir, hikâye, roman ve tiyatro türünde pek çok eser vermiştir.¹³ *Türk Kalbi* (hikâye-1911), *Türk'ün Kitabı* (hikâye-1913), *Muhterem Katil* (tiyatro-1914), *Bozgun* (şiir-1918), *Yarım Türkler* (tiyatro-1919), *Bu Toprağın Kızları* (roman-1927), *Dikmen Yıldızı* (roman-1928), *Tank-Tango* (roman-1928), *Hayattan Hikâyeler* (hikâye-1928), *İki Süngü Arasında* (roman-1929), *Köy Muallimi* (tiyatro-1932), *Yılmazların İkizler* (tiyatro-1932), *Beyaz Kahraman* (tiyatro-1932), *Yarım Osman* (tiyatro-1933), *Üç Kızın Hikâyesi* (roman-1933), *Gazi Çocukları İçin-1, 2, 3* (tiyatro-1933-1934), *Mavi Yıldırım* (tiyatro-1934), *O Bir Devirdi* (tiyatro-1938), *Çapraz Delikanlı* (roman-1938), *Yayla Kızı* (roman-1940), *Türk Duygusu* (hikâye-1941), *Bir Şoförün Gizli Defteri* (roman-1943), *Demirel-Meçhul Asker-Gazi'nin Gizli Ordusu* (hikâye-1945) Aka Gündüz'ün büyük bir yekûn tutan eserlerinden bazılarıdır.¹⁴ Eserlerinin genel görünümüne bakıldığında Aka Gündüz'ün edebiyat ile toplum arasında derin bağlar kurduğunu, sosyolojiyi önemseydiğini, dönemine tanıklık etme gayreti içinde bir yazma edimini tercih ettiğini ve eserlerini toplumsal duyarlılık ve millî hassasiyetler çizgisinde verdiğini söyleyebiliriz. Özellikle Trablusgarp Savaşı ve Balkan Savaşı'yla başlayan ve Cumhuriyet'in kuruluşuna kadar gelişen süreçte, dönemsel koşulların belirleyiciliğinde, Millî Edebiyat Döneminin de genel karakteristiğine uygun olarak millî hassasiyetleri önceleyen, milliyetçiliğe, Türkçülüğe, millî romantizme dayanan eserler verdiğini görürüz.

Aka Gündüz'ün II. Meşrutiyet devrinde yazdığı şiir, hikâye, tiyatro ve romanlarında hâkim düşünce milliyetçiliktir ve eserlerinde çoğunlukla kahramanlık ve vatan sevgisi temalarını işler. Devrinin öne çıkan fikrî ve edebî akımı olan milliyetçilik, Türkçülük düşüncesinin etkisindedir ve bu etki eserlerine de açıkça yansır. Cumhuriyet döneminde ise yeni Türk Devleti'nin kurulması ve değişen rejimle birlikte kalemini Cumhuriyet prensiplerini tanıtmaya, yaşatmaya ve yayma yolunda kullanır.¹⁵ Osmanlı Devleti'nin yıkıldığı, yeni Türk Devleti'nin kurulduğu bir dönemde, dönemin koşullarıyla doğrudan ilişkili olarak milliyetçiliğe dayanan duygu ve düşünce dünyasının yansıması niteliğinde eserlere imza atar. Aka Gündüz'ün dönemin olayları içerisindeki eylemselliği, yalnız edebî faaliyetlerle sınırlı değildir. Siyasal ve toplumsal olayların içerisinde ön saflardadır ve millî reflekslerin harekete geçirilmesi hususunda aksiyoner bir tavır sergilemiştir.

Aka Gündüz, Mütareke yıllarında, aksiyoner kimliğinin bir yansıması olarak Anadolu'nun ve İstanbul'un işgaline karşı çıkar; Türklük duygularının yüksek perdeden dile getirildiği, millî hassasiyetlerin en üst noktada terennüm edildiği yazıları, mitinglerdeki heyecanlı konuşmaları ve millî romantizm etkisinde kaleme aldığı edebî ürünleri nedeniyle işgal kuvvetleri tarafından tutuklanarak Malta'ya sürülür. TBMM Hükümeti'nin girişimleri sonucu diğer Türk aydınlarıyla birlikte hürriyetine kavuşarak yurda döner.¹⁶ Sürgün dönüşü Ankara'ya giderek kalemini, Millî

¹² Sema Uğurcan, "Aka Gündüz", *İslam Ansiklopedisi*, C.2, TDV Yayınları, İstanbul 1989, s.208-209.

¹³ Doğan, a.g.e., s.V.

¹⁴ Doğan, a.g.e., s.18-111; Uğurcan, "Aka Gündüz", *İslam Ansiklopedisi*, C.2, s.208-209.

¹⁵ Sema Uğurcan, "Aka Gündüz", *Türk Dili*, C.LIV, S.427, Temmuz 1987, s.34-35.

¹⁶ Doğan, a.g.e., s.3-5; Oktay, a.g.t., s.55-59; Murat Uraz, *Aka Gündüz: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Eserlerinden Parçalar*, Sühulet Kitabevi, İstanbul 1938, s.6; Hilmi Yücebaş, "Aka Gündüz'e Dair",

Mücadele'nin hizmetine sunar. İstanbul'da Millî Mücadele aleyhinde yazılar neşreden *Peyâm-ı Sabah*'a karşı, *Anadolu'da Peyâm-ı Sabah*¹⁷ (1921) gazetesini çıkarır; Millî Mücadele'ye muhalefet eden, aleyhte tavır sergileyen kesimin etkisinin azaltılmasında rol oynar.¹⁸

Bu bakımdan Aka Gündüz, Osmanlı Devleti'nin yıkıldığı, yeni Türk Devleti'nin kurulduğu yıllarda millî hassasiyetlerin öne çıktığı bir duygu hâli, milliyetçiliği esas alan fikir dünyası ile dönemin olayları içerisinde ön sıralarda yer almış ve kalemini Türk milletinin var olma mücadelesi yolunda kullanmıştır. Yaşanan toplumsal ve siyasal gelişmelerin hemen içerisinde, yazdıklarıyla tarihe notlar düşerken, bir yandan da kolektif bilinci harekete geçirme, millî duygu ve düşünceleri terennüm etme çabası içinde olmuştur.

Aka Gündüz'ün 1914 yılında Donanma Cemiyeti'ne yardım hususunda kaleme aldığı iki 'açık mektup'u da diğer eserleri gibi dönemsel koşulların Gündüz'de ortaya çıkardığı millî hassasiyetler ve vatanın kurtuluşu yolundaki çabalar bağlamında okumak gerekir.

Aka Gündüz'ün İki 'Açık Mektup'u

Aka Gündüz'ün Osmanlı Donanma Cemiyeti'ne yardım hususunda dönemin önemli devlet adamlarından Gazi Ahmet Muhtar Paşa¹⁹ ve Mehmet Sait Paşa²⁰ya hitaben yazdığı ve her iki

Bütün Cepheleriyle Aka Gündüz: Hayatı-Hatıraları-Eserleri, Haz. Hilmi Yücebaş, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kağıtçılık ve Kitapçılık, İstanbul 1959, s.7.

¹⁷ *Anadolu'da Peyâm-ı Sabah* (1921-1922), Millî Mücadele yıllarında Aka Gündüz tarafından Ankara'da çıkarılan ve Millî Mücadele'nin sözcülüğünü yapan, mizahi bir yayın organıdır. *Anadolu'da Peyâm-ı Sabah*, 1920 yılında İstanbul'da, on iki sayı çıkan ve Aka Gündüz ile Ercüment Ekrem (Talu)'in kurucusu olduğu *Alay* gazetesinin devamı niteliğindedir. *Anadolu'da Peyâm-ı Sabah*'ta, *Alay* adı ile çıkanlar da dâhil olmak üzere, imtiyaz sahibi ve sorumlu müdür olarak Aka Gündüz'ün adı geçer. Aka Gündüz, *Anadolu'da Peyâm-ı Sabah* gazetesine Millî Mücadele karşıtlığının yayın organı olan, sorumlu müdürlüğünü ve başyazarlığını Ali Kemal'in yaptığı *Peyâm-ı Sabah*'ın (İstanbul) adını vererek, onunla alay etmeyi planlamıştır ve bunda da başarılı olmuştur. *Anadolu'da Peyâm-ı Sabah*, Millî Mücadele'yi destekleyen yayınlar içerisinde mizahi yönüyle kendine önemli bir yer edinmiştir. (Hakan Aydın, "Millî Mücadele'de Kemalist Anadolu'nun Mizah Organı: Anadolu'da Peyâm-ı Sabah (1921-1922)", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.22, 2009, s.101-105).

¹⁸ Uğurcan, "Aka Gündüz", *İslam Ansiklopedisi*, C.2, s.208, Uraz, a.g.e., s.7.

¹⁹ Gazi Ahmet Muhtar Paşa (1839-1919), 1839'da Bursa'da doğmuştur. Babası Katırcıoğlu ailesinden Hacı Halil Ağa'dır. 1856 yılında Bursa Askeri İdadisi'ni, 1860'ta Harbiye Mektebi'ni bitirmiştir. Askerlik hayatının en önemli olaylarından biri, 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'dır. Paşa, bu savaşta, Dördüncü Ordu müşirliğiyle Anadolu Harp Ordusu Başkumandanlığı görevini yürütür, Osmanlı ordusunun sevk ve idaresini sağlar. Ruslara karşı göstermiş olduğu başarılı muharebelerden dolayı "gazi" unvanı alır. Paşa, Ruslara karşı verdiği mücadelenin sonunda, 9 Ocak 1878 günü İstanbul'a çağrılır. Erkân-ı Harbiyye-i Umûmiyye reisliğine atanır. Bürokrasideki çeşitli görevlerinin ardından İngiltere'nin 1882 yılında Mısır'a asker çıkarmasıyla başlayan Mısır meselesini çözmek ve İngiliz askerlerinin Mısır'ı boşaltmasının şartlarını hazırlamak amacıyla yapılacak görüşmeleri yürütmek için 5 Kasım 1885'te Mısır fevkalâde komiserliğine tayin edilir. Uzun yıllar Mısır'da kalan Ahmet Muhtar Paşa, II. Meşrutiyet'in ilanından sonra İstanbul'a döner. İstanbul'da Meclis-i Mehâmm-ı Harbiyye üyeliği, Âyan Meclisi üyeliği ve reis vekilliği görevlerini yürütür. 13 Ekim 1911'de Sait Paşa sadrazam olunca Âyan Meclisi reisliğine atanır. 21 Temmuz 1912 tarihinde sadrazamlığa getirilir. Bir gün sonra da, içinde üç eski sadrazamın bulunmasından dolayı 'büyük kabine', veya oğlu Mahmut Muhtar Paşa'nın da Bahriye nazırı olması sebebiyle 'baba-oğul kabinesi' diye anılan tarafsız bir hükümet kurar. Gazi Ahmet Muhtar Paşa, sadrazamlığı döneminde, önemli dış meselelerle karşı karşıya kalır. Balkanlardaki karışıklığın gittikçe büyümesi üzerine Osmanlı Devleti ile İtalya arasında sürmekte olan Trablusgarp Savaşı'na Uşi Antlaşması'nı (18 Ekim 1912) imzalayarak son verir. Balkan Savaşı'nın başlamasından hemen sonra Osmanlı ordularının uğradığı yenilgi ve iç politikadaki gelişmeler üzerine 29 Ekim 1912'de sadrazamlıktan istifa etmek zorunda kalır. Ardından Âyan Meclisi üyesi olarak siyasi hayatı devam etse

devlet adamını da Donanma Cemiyeti'ne yardım etme konusunda sert bir üslupla uyaran, 31 Kânunuevvel 1329 (13 Ocak 1914) ve 5 Kânunusâni 1329 (18 Ocak 1914) tarihli iki 'açık mektup'unu (Aka Gündüz, her iki mektubu 1916 yılında kitapçık olarak yayınladı)²¹ Gündüz'ün dönemin içerisinde sergilediği millî refleksler bağlamında değerlendirmek gerekir. Osmanlı Devleti'nin yıkıldığı, yeni Türk Devleti'nin kurulduğu dönemde (1911-1923 yıllarında), millî konulara gösterdiği hassasiyetin ürünü eserler kaleme alan Aka Gündüz, her iki açık mektupta da eylemsellik içinde bir aydın kimliği sergiler. Mektuplarda, I. Dünya Savaşı yıllarında ve öncesinde Osmanlı donanmasının güçlendirilmesi yolunda büyük uğraşlar veren Donanma Cemiyeti'ne maddi yardım için her iki devlet adamını da sert, tavizsiz, buyurgan, çatışmacı ve eleştirel bir üslupla kamuoyunun önünde uyarır; onlara, Donanma Cemiyeti'nin üstlendiği millî görevi yerine getirmede maddi ve manevi desteklerini varlıkları/zenginlikleri oranında göstermeleri bakımından millî sorumluluklarını hatırlatır.

Her iki mektup da tarihsel belge niteliğindedir ve I. Dünya Savaşı yıllarında, dar çerçevede Donanma Cemiyeti etrafında cereyan eden olayları, geniş çerçevede ise ülkenin içinde bulunduğu toplumsal, siyasal, politik, askerî vb. durumu anlamlandırmak bakımından önemlidir. Zaten 'açık mektup' türünden metinleri, yazdıkları döneme ışık tutan, dönemin

de yeniden iktidara gelen İttihatçılarla arası açıldığından aktif bir görevde bulunamaz. 21 Ocak 1919 tarihinde Feneryolu'ndaki köşkünde vefat eder. Fransızca bilen Ahmet Muhtar Paşa devlet adamlığı ve askerliği yanında ilimle de meşgul olmuş, matematik ve astronomi ile ilgili kitaplar yazmıştır. (Rifat Uçarol, "Gazi Ahmed Muhtar Paşa", *İslam Ansiklopedisi*, C.13, TDV Yayınları, İstanbul 1996, s.445-448).

²⁰ Mehmet Sait Paşa (1838-1914), 1838'de Erzurum'da doğmuştur. Asıl adı Mehmet Sait olup boyunun kısalığından dolayı 'Küçük' lakabıyla da bilinir. İlk öğrenimine Erzurum'da başlayan Sait Paşa, burada İbrahim Paşa Camii Medresesi'ne devam eder. Babasının ölümü üzerine (1853) ailesinin geçimini sağlamak için Erzurum Tahrirat Kalemî'ne memur olarak girince eğitimine ara verir. 1858 yılında İstanbul'a gider ve Maliye Nezareti'nde görevlendirilir. 1858 Aralık'ında Meclis-i Vâlâ'da memur olur, yarım kalan öğrenimini tamamlamak için Ayasofya Camii'nde derslere gider. Arapça ve Farsçanın yanı sıra Fransızca öğrenir. İstanbul dışındaki kısa süreli devlet görevlerinden sonra İstanbul'a döner. İstanbul'da gazetecilikle de ilgilenir. Basın dünyasındaki etkin kişiliği dolayısıyla 1867'de Matbaa-i Âmir müdürlüğüne getirilir. Ayrıca Takvim-i Vekayi müdürlüğü de kendisine verilir. 1868'de açılan Şûrâ-yı Devlet'te çeşitli görevleri yürütür, 31 Ağustos 1876'da II. Abdülhamit'in tahta çıkışına kadar bürokrasinin çeşitli kademelerinde görev alır. Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıkışıyla birlikte mabeyin başkâtibi olur. 8 Kasım 1876'da bu görevine ilâveten Hazine-i Hassa Nezareti de kendisine verilir. Başkâtiplik görevi sırasında Kanun-ı Esasi'nin hazırlanmasına katkıda bulunur. 11 Ocak 1878'de kurulan ve yirmi üç gün süren Hamdi Paşa kabinesine Dâhiliye nazırı olarak girer. 14 Şubat 1878'de ikinci defa Hazine-i Hassa nazırlığına tayin edilir. Aynı yıl Bursa'ya vali olarak atanır. 28 Kasım 1878'de üçüncü defa Hazine-i Hassa nazırlığına getirildiğinden İstanbul'a döner. 18 Ekim 1879'da başvekil unvanı ile ilk defa sadrazamlığa getirilen Mehmet Sait Paşa 2 Ağustos 1908 tarihine kadar, II. Abdülhamit döneminde, aralıklarla yedi defa sadrazamlık yapar. Bir süre Âyan reisliği görevini yürüten Paşa, 30 Eylül 1911'de sekizinci kez sadrazamlığa getirilir. İyi bir kabine oluşturmaya rağmen Trablusgarp meselesinde hiçbir sonuç alamaz. 30 Aralık 1911'de istifa etmesine rağmen, bir gün sonra hükümet kurma görevi yine kendisine verilir. Böylece dokuzuncu sadareti başlar. 1912 seçimleri Sait Paşa'nın sadrazamlığı döneminde yapılır. Paşa, 16 Temmuz 1912'de sadrazamlıktan istifa eder ve siyasi hayatı bu olayla sona erer. 31 Ocak 1913'te Şûrâ-yı Devlet reisliğine, 12 Haziran 1913'te Âyan reisliğine getirilse de kayda değer bir faaliyet gösteremez. 29 Şubat 1914'te vefat eder. Hâtırat yazan bir devlet adamıdır. Hâtıratı daha çok kendisine yapılan eleştirilere cevap ve devlet adamı olarak yaptığı işlerin dökümü niteliğindedir. (Zekeriya Kurşun, "Said Paşa, Küçük", *İslam Ansiklopedisi*, C.35, TDV Yayınları, İstanbul 2008, s.576-578).

²¹ Aka Gündüz, *Zenginler Cedveli 1: Gazi Muhtar Paşa Hazretlerine Açık Mektup*, Amedi Matbaası, İstanbul 1332/1916; Aka Gündüz, *Zenginler Cedveli 2: Ebu Hâtîrât Said Paşa Hazretlerine Açık Mektup*, Amedi Matbaası, İstanbul 1332/1916.

toplumsal, siyasal, politik, ekonomik, eğitsel, kültürel vb. olayları hakkında ipuçları veren belgeler olarak nitelendirmek mümkündür.

Aka Gündüz'ü bu iki mektubu yazmaya iten neden, mektuplarda açıkça ortaya konulduğu şekliyle, her iki devlet adamının da büyük zenginliklerine rağmen yardım hususunda maddi varlıklarına eş adımlar atmadıkları, beklentilerin aksine küçük meblağlı yardımlar yaptıkları, Donanma Cemiyeti'nin gerçekleştirdiği millî sorumluluğu maddi açıdan yeterince desteklemedikleri yönündeki düşüncesidir. Aslında Aka Gündüz'ün mektupları ve mektupların içeriğini oluşturan bütün beklenti ve uyarıları -istisnasız- her iki devlet adamının şahsında dönemin bütün zenginlerine ve varlıklı devlet adamlarına yöneliktir. Bu bakımdan her iki mektubu da, dönemin koşulları bağlamında ele aldığımızda ve içerik açısından değerlendirdiğimizde Aka Gündüz'ün kolektif bilinçte uyanan millî refleksleri toplumun her kesimine yaymak için gösterdiği çabanın bir ürünü olarak görebiliriz. Aka Gündüz, her iki mektupta da millî duygu ve düşüncelerin sözcülüğünü yapar ve bütün bir Türk milleti adına konuşur. Her ikisi de değişik dönemlerde sadrazamlık yapmış ve dönemin önde gelen devlet adamlarından olan Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve Mehmet Sait Paşa'yı doğrudan hedef alır. Paşaları Osmanlı donanmasını canlandırmayı, yeniden şaşaalı günlerine döndürmeyi başlıca amaç edinen Donanma Cemiyeti'ne daha çok yardım etmeleri hususunda karşısına alan iki mektubu da, Aka Gündüz'ün millî konularda kalemini sakınmayan entelektüel kişiliğinin, millî konulardaki reflekslerinin birer göstergesi olarak değerlendirmek mümkündür.

Yukarıda da dikkate sunulduğu şekliyle Donanma Cemiyeti, II. Meşrutiyet'ten sonraki yıllarda İstanbul merkezli olmakla birlikte yurdun pek çok yerinde teşkilatlanmaya gitmiş ve Osmanlı donanmasının güçlendirilmesi için yardım toplama faaliyetlerini yürütmüştür. Aka Gündüz, geniş halk kitlelerine yayılan bu yardım toplama faaliyetinde, Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve Mehmet Sait Paşa'nın -onların şahsında varlıklı devlet adamlarının- yeteri kadar sorumluluk almadığı düşüncesiyle açık mektupları kaleme almıştır.

Kutay, Aka Gündüz'ün Donanma Cemiyeti'ne, dolayısıyla da Osmanlı donanmasının güçlendirilmesi konusuna gerekli hassasiyeti göstermeleri için Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve Mehmet Sait Paşa'yı karşısına alarak iki 'açık mektup' yazmasını "Cesur Bir Kalem Sahibinin Devrinin Zenginleriyle Donanma Kavgası"²² olarak nitelendirir ve konuyla ilgili olarak şu tespitte bulunur:

"Cesur bir kalem sahibi, asıl ismi Enis Avni olan ünlü edebi şahsiyetimiz Aka Gündüz, davanın üzerine eğildi, verenlerin kişiliklerini bir bir inceledi, gruplandırdı, yaşantı düzeyleri içinde gönüllerinden kopanların, vermeleri mümkün olanlarla kıyaslanmasını yaptı, ibretle gördü ki, verenler, vermesi icap edenler yanında anıttır, imkânlılar ise, ancak (şekli kurtarmak) samimiyetsizliği, hasisliği, cimriliğinin çukurundadırlar. Savaş açtı onlara karşı ve ilk hedef olarak da iki sadrazamı aldı karşısına: Sultan Hamid'e yedi, İttihat ve Terakki'ye iki defa sadrazamlık (yani başbakanlık) yapmış Mehmet Sait Paşa ile, zenginliği dillere destan, Balkan Savaşı'ndaki Büyük Kabine'nin sadrazamı olan Gazi Ahmet Muhtar Paşa..."²³

Bu bakımdan Aka Gündüz'ün 'açık mektup'ları, doğrudan muhatap aldığı iki paşanın şahsında dönemin zenginleri ve önemli devlet adamlarına yöneliktir ve Donanma Cemiyeti'ne yardım, dolayısıyla da Osmanlı donanmasının güçlendirilmesi yolunda gayretsiz ya da beklentilerin gerisinde kalan kesime yönelik bir kalem savaşıdır. Aka Gündüz'ün bu kesime yönelik tepkisini ve uyarılarını ifade için seçtiği metin türü bu bakımdan anlamlıdır.

Açık mektup; sosyal, ekonomik, siyasi, politik, bürokratik, eğitsel, kültürel vb. alanlarda geniş kitleleri ilgilendiren önemli konuların ele alındığı, bir düşüncüyü, görüşü açıklamak, bir

²² Cemal Kutay, *Bilinmeyen Tarihimiz-3*, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1974, s.166.

²³ Kutay, a.g.e., s.168-169.

konuya dair önerilerde bulunmak, bir tezi savunmak gibi amaçlarla kaleme alınan, toplumda öne çıkan kişilere, devlet büyüklerine veya doğrudan halka hitaben bir kişi ya da kurum tarafından yazılan ve kitle iletişim araçlarında kamuoyuna açık olarak yayınlanan mektuplardır.²⁴ Dolayısıyla ‘açık mektup’un karakteristiğini oluşturan başlıca özelliklerden biri, toplumu ilgilendiren konularda, kitle iletişim araçları üzerinden -ya da müstakil metin şeklinde- topluma açık bir biçimde konunun ilgilisi/muhatabı kişilere ve kurumlara yönelik olarak yine kişiler ya da kurumlar eliyle yazılmasıdır. Açık mektuplar, çoğu zaman toplumu ilgilendiren sosyal, ekonomik, siyasi, politik, bürokratik, eğitsel, kültürel vb. konuların toplumun gözü önünde en açık şekliyle gündeme getirilmesi ve tartışılmasını içerdiği için ele alınan konuya dair kamuoyu oluşturmak, öne sürülen düşünce ve önerilerde toplumu taraf yapmak, savunulan tezi geniş kitlelere yaymak ya da geniş kitlelerinin sözcülüğünü yapmak gibi amaçlar güdülür.

Türk siyasi ve kültür hayatında, kamuoyu oluşturmak, siyaset yapmak, çeşitli konularda görüş beyan etmek amacıyla pek çok açık mektup yazılmıştır. Bir metin türü olarak ‘açık mektup’, siyaset yapma ve kamuoyu oluşturma aracı olarak Osmanlı Devleti’nden Türkiye Cumhuriyeti’ne geçen bir yazma geleneğine karşılık gelir. Açık mektuplar, yakın tarihimizde, daha çok 1860’lı yıllarda Yeni Osmanlıların eliyle ortaya çıkmış; zaman içinde yoğunluğunu ve önemini kaybetmişse de günümüze kadar devam etmiştir. Türk kültür tarihinde özellikle II. Meşrutiyet’ten başlayarak 1965 yılına kadar geçen sürede ‘açık mektup’ların yoğunlaştığı ve özellikle siyaset alanında önemli bir ifade aracına dönüştüğü görülür.²⁵

Aka Gündüz’ün Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve Mehmet Sait Paşa’ya yazdığı açık mektupları da bu çerçevede değerlendirmek gerekir. Gündüz’ün açık mektupları da bütün bir toplumu ilgilendiren; doğrudan millî reflekslerle/sorumluluklarla ilgili, siyasi, politik, askeri, sosyal ve ekonomik yönleri olan bir konunun toplumun gözü önünde en açık şekliyle gündeme getirilmesi ve tartışılmasını içerir. Gündüz, açık mektuplarını, Donanma Cemiyeti’nin gerçekleştirdiği ve toplumun geniş kitlelerince desteklenen millî görevin özellikle toplumun zengin kesimlerince de madden ve manen desteklenmesi yolunda kamuoyu oluşturmak; destek konusunda geride duran zengin kişileri toplum nezdinde ifşa ve mahkûm etmek, yardım hususunda kamuoyunu, o kişiler üzerinde baskı aracına dönüştürmek, böylece onları yardım etmeye, yardımlarını artırmaya mecbur bırakmak ve ülkede oluşan millî hassasiyetlere tercüman olmak adına kaleme almıştır. Gündüz’ün açık mektuplarının içeriğini oluşturan ‘tez’i şudur: Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve Mehmet Sait Paşa -paşaların şahsında tüm zenginler-, bütün bir milletin var olma mücadelesi verdiği bir dönemde, bu ülkede kazandıkları zenginliklerini yine bu ülke için harcamak mecburiyetindedirler. Donanma Cemiyeti’ne, üstlendiği millî görev yolunda toplumun geniş kitlelerince, yoksul kesimlerince büyük bir destek verilirken, ülkenin zenginleri bu konuda geride duramazlar, yardımlarını az meblağlarla sınırlandıramazlar. Asıl, toplumun zengin kesimleri ve devlet adamları varlıklarına/zenginliklerine eş yardımlarda bulunmak zorundadırlar. Donanma Cemiyeti’nin yürüttüğü millî faaliyetlerin uzağında kalamazlar.

Kutay; Aka Gündüz, Sait Paşa’ya karşı ‘zehir gibi’ açık mektubu yayınladığı zaman Sait Paşa’nın, Ayan Meclisi Reisi (yani senato başkanı), ilk mektubun muhatabı olan Gazi Ahmet Muhtar Paşa’nın da Ayan İkinci Reisi olduğuna ve Gündüz’ün medeni cesaretin güç erişilir bir

²⁴ Salih Sarıca-Mustafa Gündüz, *Güzel Konuşma Yazma: Kompozisyon*, Fil Yayınevi, İstanbul 1997, s.141; Cahit Kavcar-Ferhan Oğuzkan-Özlem Aksoy, *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Anı Yayıncılık, Ankara 2004, s.231.

²⁵ Serdar Sarısır-Cafer Güler, “Bir Kamuoyu Oluşturma ve Siyaset Yapma Aracı Olarak Türk Siyasi Hayatında Açık Mektuplar (1938-1950)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.37, S.64, 2018, s.347.

örneğini ortaya koyduğuna; millî bir konuda, toplumsal hassasiyetlerin sözcülüğünü yaparken bireysel ikbalini ve istikbalini düşünmeden nüfuzlu devlet adamlarını karşısına almaktan çekinmediğine dikkat çeker.²⁶ Aka Gündüz'ün *Zenginler Cedveli 1: Gazi Muhtar Paşa Hazretlerine Açık Mektup* başlıklı birinci mektubun hemen başında sarf ettiği sözlerden Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın devlet ricaline Aka Gündüz'ün cezalandırılması (idam edilmesi) yönünde zımni tavsiyelerde bulunduğunu anlıyoruz. Aka Gündüz, bu konuyu mektubun hemen başında şöyle gündeme getirir:

"Gâzi Paşa Hazretleri!

Ya devletlü efendimiz tâlihsizsiniz, yahut ki ben... Bakınız yine karşı karşıya geldik. Evvelkisi ayaküstünde ve şifâhen olmuştu. Bu seferki de oturduğumuz yerde ve tahrîren vukû buluyor.

Bu tâlihsizliğe küsecek her hâlde ben değilim, çünkü pek tâlihliyim. Ve o kadar tâlihliyim ki rahmetliye birkaç defa îsâl buyurduğunuz mesmûmum olan:

-O Aka mıdır, kaka mıdır o çapkını ne vakit asacaksınız? suâlindeki zımni tavsiye bile tâlihime sermû halel getirmedi ve âciz hâlâ mı hâlâ iki kollarımı sallayarak yaşıyorum. Hem dâimâ ve her nerede olursa olsun devletlü efendimiz ve keşir emsâlinizle karşı karşı gelmek için daha da yaşayacağım."²⁷

Kutay; Gazi Ahmet Muhtar Paşa'nın bir gün, zamanın Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'ya, 'O Aka mıdır, kaka mıdır, o çapkını ne zaman asacaksınız?' diye sorduğunu ifade ederek mektupta bahsedilen konunun yaşanmışlığına dikkat çekerken, Aka Gündüz'ün 'açık mektup'ları kaleme alırken gösterdiği korkusuzluğu işaret eder, Gündüz'ün 'açık mektup'ları yazarken her türlü sonu göze aldığını vurgular.²⁸ Zaten Aka Gündüz, Balkan Savaşı'ndan bir gün önce, dönemin siyasi, politik olaylarıyla ilişkili olarak cereyan eden; yönetimin sergilediği dış politikaya yönelik tepkileri içeren; hükümetin Balkanlarda ıslahat yapma düşüncesine karşı, savaşılmaması gerektiği yönünde bir tavrın yansıması olan ve çoğunluğunu üniversiteli öğrencilerin oluşturduğu, 7 Ekim 1912 tarihli 'Bab-ı Âli Nümayişi'nde dönemin Sadrazamı Gazi Ahmet Muhtar Paşa'yla karşı karşıya gelmiştir ve gösterideki olaylar nedeniyle tutuklananlar arasındadır. Aka Gündüz *Tanin* gazetesi yazarıdır ve gösterinin ön saflarındadır.²⁹ Aka Gündüz, Gazi Ahmet Muhtar Paşa'ya hitaben yazdığı açık mektupta, daha önce karşı karşıya geldikleri bu olaya ve nümayiş günü cereyan eden olaylar nedeniyle yaşadığı tutukluluk günlerine şu ifadelerle de göndermede bulunur: "Söyleyiniz bana! Düşmanın top seslerini Feneryolu'ndaki sarayınızdan işittiğiniz zaman nasıl uyku uyudunuz. Ben, beni attırdığınız hapishanenin köşesinde dişlerimi gıcırdata gıcırdata dertli oldum, ağlaya ağlaya alîl oldum."³⁰

Gündüz, her iki açık mektupta da toplumcu bir bakışı, millî bir hassasiyeti önceler; sert, çatışmacı, buyurgan ve hesap soran bir üslupla her iki Paşa'yı ve her iki Paşa'nın şahsında millî konularda geri duran zengin devlet adamlarını ve varlıklı kesimleri karşısına alır. Bu bakımdan her iki açık mektup da 'açık mektup' türüne özgü özellikleriyle, bu tarz metin türünü temsil edici/örneklendirici niteliktedir. Aka Gündüz, ülkenin içinde bulunduğu savaş koşullarının gerçekliğini muhataplarına hatırlatıp eleştirel bir tavır sergilerken, diğer taraftan da bütün bir Türk milleti adına konuştuğunu sık sık vurgulayarak millet adına hesap soran, onun sözcülüğünü yapan bir üslup sergiler.

²⁶ Kutay, a.g.e., s.173.

²⁷ Aka Gündüz, *Zenginler Cedveli 1: Gazi Muhtar Paşa Hazretlerine Açık Mektup*, s.3.

²⁸ Kutay, a.g.e., s.169.

²⁹ Yücel Aktar, *İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1999, s.158-175.

³⁰ Aka Gündüz, *Zenginler Cedveli 1: Gazi Muhtar Paşa Hazretlerine Açık Mektup*, s.12.

Mektuplar, bir yönüyle, yazıldıkları dönemlerin birer dökümü, sicil kayıdır. Toplumsal ve kültürel meselelerle örülen bir metin türü olarak mektupların sosyo-politik bir dili vardır.³¹ Aka Gündüz'ün açık mektupları da yazıldığı döneme ışık tutan ve öne çıkan sosyo-politik diliyle, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde cereyan eden olaylara dair sosyal, siyasal, politik, ekonomik vb. değerlendirmeler içeren birer tarihsel belge niteliğindedir.

Açık mektup türünden metinlerde kime yazıldığı, genellikle doğrudan başlıkta yer alır.³² Aka Gündüz'ün her iki açık mektubunda da mektubun kime yazıldığı (muhatabının kim olduğu) başlıkta verilmiştir. Mektuplar, *Zenginler Cedveli 1: Gazi Muhtar Paşa Hazretlerine Açık Mektup* ve *Zenginler Cedveli 2: Ebu Hâtîrât Said Paşa Hazretlerine Açık Mektup* başlıklarını taşır. Dolayısıyla mektupların muhatabı olan devlet adamları başlıktan itibaren odağa alınır ve kamuoyunun gözü önünde, eleştiri oklarının hedefi haline getirilir. *Zenginler Cedveli 2: Ebu Hâtîrât Said Paşa Hazretlerine Açık Mektup* başlıklı mektuptan aşağıya alınan şu cümleler, her iki açık mektupta da muhatapların odağa alınarak bütün bir milletin gözü önünde vicdanlarda mahkûm edilmesi yönündeki anlatımı örneklendirirken, Gündüz'ün kendisini de milleti adına konuşan, hesap soran, onun sözcülüğünü yapan bir konuma yerleştirdiğini dikkate sunmaktadır:

“Latifeyi bıraktım, dopdoğru ve cipciddi soruyorum: Donanma pâdişâhındır, donanma milletindir, donanma vatanındır, donanma ırz ve nâmûsundur.

Siz yalnız pâdişâhtan çekmek, milletten çekmek, vatandan çekmek, ırz ve nâmûstan çekilmekle mi mükellefsiniz?

Pâdişâh rahat kalbini fedâ eder, siz para çekersiniz; saltanatı tehlikeye koyar, siz bankaya para yatırırsınız... Millet meteliksiz kalır, siz altın külçelerini sayarsınız; dili damağı bir lokma ekmek görmez, siz servetin lezzetiyle ağız şapırdatırsınız... Vatan parçalanır, siz mülk ve mâlikâne ilâve edersiniz; düşmanların alacağı artık kalmaz, sizin yıkılmış ocaklardan cerriniz tükenmez... Dünyâ tutuşur, uyumak için mumunuzu söndürürsünüz... Nice bin Müslümânın ocağı söner, tok karnına hâtîrâtınızı yazmak için meşhûr ispermeçet mumunuzu yakarsınız...”³³

Zaten *Zenginler Cedveli 2: Ebu Hâtîrât Said Paşa Hazretlerine Açık Mektup*'ta yer alan “Saltanatlar gelmiş geçmiş, devirler gelmiş geçmiş, hâdiseler gelmiş geçmiş, kimse sizi sarsamamış... Doğru... Fakat bugün vatanın en gözü yılmaz bir bendesi, milletin en âciz, fakat gözü yılmaz bir hâdimi olan ben çıkıyor ve sizi sarsıyorum.”³⁴ cümleleri, mektuplarda Gündüz'ün kendisini ve muhataplarını nasıl konumlandığına en açık ifadesidir. Gündüz, her iki mektupta da kendisini muhatapları karşısında milleti adına konuşan bir sözcü olarak konumlandırır ve her iki açık mektubu da tarih önünde millete karşı duyduğu sorumluluğun bir ifadesi olarak kaleme aldığı vurgular.

‘Açık mektup’ türünden metinlere bakıldığında, dil ve üslubun başlıca özelliklerinden biri olarak ‘hitabet’i görürüz.³⁵ Aka Gündüz'ün her iki açık mektubunda da metne egemen olan bir hitabet üslubu vardır. Hitabet üslubu ‘açık mektup’ türünün doğal bir dil özelliğidir. Bu bakımdan her iki açık mektupta dile getirilen duygu ve düşüncelerin, tespit ve beklentilerin muhatabı olan kişiye doğrudan hitaplar söz konusudur. Hitaplar ve çoğu zaman hitaplara eşlik eden sorular/soru sormalar muhatabı ‘odağa alma’ işlevi görür ve doğrudan muhataba yönelik çatışmacı, sorgulayıcı, buyurgan, eleştirel bir anlatım yaratır. *Zenginler Cedveli 1: Gazi Muhtar*

³¹ Köksal Alver, “Mektubun Sosyo-Politigi Üzerine Bir Deneme”, *Hece: Mektup Özel Sayısı*, S.114/115/116, Haziran/Temmuz/Ağustos 2006, s.73-75.

³² Sarısır ve Güler, a.g.m., s.350-351.

³³ Aka Gündüz, *Zenginler Cedveli 2: Ebu Hâtîrât Said Paşa Hazretlerine Açık Mektup*, s.6.

³⁴ Aka Gündüz, *Zenginler Cedveli 2: Ebu Hâtîrât Said Paşa Hazretlerine Açık Mektup*, s.13.

³⁵ Sarısır ve Güler, a.g.m., s.351.

Paşa Hazretlerine Açık Mektup'ta yer alan Gazi Ahmet Muhtar Paşa'ya yönelik hitaplar ve sorular, her iki mektubun karakteristiğini örneklendirir niteliktedir:

“Paşa Hazretleri!

Niçin, nasıl ve ne gibi bir maksatla bu üç yüz lirayı verdiniz?

Saçı bitmemiş yetimlerin, sülâlesi harp ve hudûta mahvolmuş dul kadınların, kabı kacağı satılan ve aç bırakılan Anadolu ihtiyârının hakkından toplanan milletin paracıklarını alırken böyle üç yüz, üç yüz mü alıyordunuz? Yoksa bin bin, iki bin iki bin mi alıyordunuz? Ricâ ederim, cevap veriniz Paşa Hazretleri!

Belki seksen yaşını tecâvüz ettiniz, hâlâ milletin parasını almaktan usanmadınız da şimdi üç yüz lira ile ne çabuk usandınız?

Siz zenginsiniz Paşa Hazretleri! Çok zenginsiniz, pek çok zenginsiniz, lüzûmundan fazla zenginsiniz, rahatça zenginsiniz, çalışmadan zenginsiniz, haksız zenginsiniz, nâ-meşrû zenginsiniz, zenginsiniz, zenginsiniz, zenginsiniz, vesselâm!

Siz zenginsiniz: Bunu inkâr etmezsiniz! Pek çok zenginsiniz: Bunu da inkâr etmezsiniz, mal meydanda!

Lüzûmundan fazla zenginsiniz: Reddetseniz kim inanır? Rahatça zenginsiniz: Yalan mı?”³⁶

Her iki ‘açık mektup’ta ağırlıklı hitabet ve soru sorma yönünde şekillenen dil ve anlatım, zaman zaman alaycı, iğneleyici bir üslupla birleşir. Yer yer bir anlatım stratejisi olarak, muhataplarla özdeşleştirilen zafiyetin, eksikliğin eleştirel bir çerçevede dile getirilmesindeki alaycı, iğneleyici üslup, ironik anlatım metnin doğal bir parçası haline dönüşür. Muhatapların toplumsal/millî bir konuda gösterdikleri zafiyetin, eksikliğin alaycı, iğneleyici, ironik bir dille eleştirilmesi metnin dilinde var olan yüksek perdeden sert tonu daha da yukarıya taşır. Bu tarz bir anlatım, ‘açık mektup’ türünden metinler için, türe özgü dilsel öğeler olarak karşımıza çıkabilmektedir.

Örneğin; *Zenginler Cedveli 2: Ebu Hâtîrât Said Paşa Hazretlerine Açık Mektup*’ta Sait Paşa’ya yönelik “Paşam!.. Mini Mini Paşacığım!.., Paşam!.. Şan ve şöhretiyle vaz’ ve kâmeti farklı olan Paşacığım!..,”³⁷ gibi hitaplarda, her iki metnin dokusunda yer alan alaycı, iğneleyici, ironik üslubu görmek mümkündür.

Her iki açık mektupta da dikkat çeken bir diğer özellik, metinlerin genel havasına uygun bir şekilde yapılan emredici/buyurgan dildir. Gündüz, her iki mektupta da çatışmacı, sorgulayıcı, hesap sorucu, meydan okuyucu, eleştirel ve zaman zaman alaycı üslubuna eş bir şekilde doğrudan emir/buyurma kipinde ya da emir/buyurma işlevli cümleler kullanır. Böylece her iki açık mektupta da Donanma Cemiyeti’ne yardım konusunda, muhatapları için keyfî, iradî, tercihe bağlı, serbest bir alan bırakmaz; onlara, Donanma Cemiyeti’ne yardım etmeye, yardımlarını artırmaya mecbur olduklarını hatırlatır. Millet nezdinde oluşan ve kendisinin de bir beklenti olarak dillendirdiği yardım etme, yardımlarını artırma hususunun muhataplar (Paşalar) için bir zorunluluk olduğunu vurgular. *Zenginler Cedveli 1: Gazi Muhtar Paşa Hazretlerine Açık Mektup*’ta “Cevap veriniz, bunu da dinleyiniz, vatan ve millete iâde etmeye mecbursunuz, Siz bu parayı vereceksiniz Paşa Hazretleri”; *Zenginler Cedveli 2: Ebu Hâtîrât Said Paşa Hazretlerine Açık Mektup*’ta ise “Sökülünüz Paşa Hazretleri, sökülünüz!.., Sökülün Paşa Hazretleri, sökülün!..” gibi ifadeler her iki mektupta da metnin tamamına yayılan emredici/buyurgan üslubu örneklendirmektedir.

Aka Gündüz, yazdığı iki ‘açık mektup’tan sonra, aynı içerikte ve dönemin diğer zenginlerine, önemli devlet adamlarına yönelik açık mektuplar yazma konusunda karardır. Bu kararlılığını, *Zenginler Cedveli 1: Gazi Muhtar Paşa Hazretlerine Açık Mektup*’ta “Yalnız siz değilsiniz, cedvelin diğer numaraları var. Meselâ ikinci sayı Âyân Reisi Said Paşa için olacaktır

³⁶ Aka Gündüz, *Zenginler Cedveli 1: Gazi Muhtar Paşa Hazretlerine Açık Mektup*, s.5-6.

³⁷ Aka Gündüz, *Zenginler Cedveli 2: Ebu Hâtîrât Said Paşa Hazretlerine Açık Mektup*, s.4-5.

ve sırasıyla devam edeceğim.”³⁸, *Zenginler Cedveli 2: Ebu Hâtîrât Said Paşa Hazretlerine Açık Mektup*’ta ise “Haydi! Vaktim yok... Cedvelinizin üçüncü numarasını teşkil edecek olan mektupla uğraşacağım. İşim acele ve mukaddestir.”³⁹ cümleleriyle ortaya koyar. Ancak, Donanma Cemiyeti’ne yardım konusunda bu tarz başka bir ‘açık mektup’ yayınlamaz. Bunun nedenini, Kutay’ın, Aka Gündüz’le ilgili paylaştığı bir anısında görmekteyiz:

“Bu yayınlanmış mektuplardan imzalı birer tanesini alıp arşivime, medeni cesaretin güç erişilir örneği olarak koyduğum, Ankara’nın o ilk seneleri içinde fikir ve kalem sahiplerinin sık uğrağı olan Dikmen’deki bağ evinde kendisine, öteki’lerin müsveddeleri hazır olduğu halde neden yayınlamadığını sormuştum. Şu cevabı vermişti:

‘-Bu mektupların çıkışı ötekiler üzerinde gerçekten tesir yaptı: Keselerin ağzını ister istemez açtılar. Servetine münasip büyük bir para veren ve fakat miktarının neşrini istemeyecek kadar tevazu gösteren Sadrazam Said Halim Paşa beni, Yeniköy’deki yalısına bir akşam yemeğine çağırdı. Paşa, böyle alakalarını nadir gösterirdi. Her zamanki nezaketi ile: ‘İsteyen dersini fazlasıyla aldı, bir müddet ikazınızın neticelerini beklesek acaba nasıl olur?’ sualini sordu. Sonra bir müddet benim cevabımı bekledi, çehremde hayal sükûtunun acı izlerini gördü tabii ve bir teselli cümlesi içinde, âlim bir insandan dinleyeceğim en güzel dersi de verdi:

‘-Hakikatler her zaman acıdır beyefendi oğlum...’⁴⁰

Kutay’ın, Aka Gündüz’le ilgili olarak paylaştığı anısından anlaşılacağı üzere Gündüz’ün iki ‘açık mektup’u kamuoyunda büyük bir tesir uyandırmış ve dönemin zenginlerini, önemli devlet adamlarını Donanma Cemiyeti’ne yardım konusunda harekete geçirmiştir. Tesirinin büyüklüğü nedeniyle de başka bir ‘açık mektup’un yayınlanmasına gerek kalmamıştır.

Sonuç

Millî Edebiyat Döneminin (1911-1923) önemli kalemlerinden olan Aka Gündüz (1885-1958), II. Meşrutiyet sonrası yıllarda aksiyoner kimliğiyle de öne çıkar. Milliyetçi, Türkçü bir çizgide yer alan ve kalemini, Osmanlı Devleti’nin kurtuluşu ve yeni Türk Devleti’nin kuruluşu yolunda korkusuzca kullanan Aka Gündüz, 1910’lu yıllarda Donanma Cemiyeti’ne yardım hususunda da ön saftadır. Bu bağlamda dönemin önemli devlet adamlarından Gazi Ahmet Muhtar Paşa ve Mehmet Sait Paşa’ya hitaben ve her iki devlet adamını da Donanma Cemiyeti’ne yardım etme, yardımlarını artırma konusunda sert bir üslupla uyardığı iki ‘açık mektup’ yazmıştır. 31 Kânunuevvel 1329 (13 Ocak 1914) ve 5 Kânunusânî 1329 (18 Ocak 1914) tarihli iki ‘açık mektup’ da birer tarihsel belge niteliğindedir. Her iki açık mektup da I. Dünya Savaşı yıllarında ve öncesinde, kuruluş felsefesinin bir gereği olarak, Osmanlı donanmasının güçlendirilmesi yolunda büyük uğraşlar veren Donanma Cemiyeti’ne maddi ve manevi desteği teşvik etme amacıyla kaleme alınmış mektuplardır. Dolayısıyla mektuplar, I. Dünya Savaşı yıllarında, dar çerçevede Donanma Cemiyeti etrafında cereyan eden olayları, geniş çerçevede ise ülkenin içinde bulunduğu sosyal, siyasal, politik, askerî vb. durumu anlamlandırmak bakımından önemli tarihsel belgelerdendir. ‘Açık mektup’ türünden metinleri, yazıldıkları döneme ışık tutan, dönemin sosyal, siyasal, politik, ekonomik, eğitsel, kültürel vb. olayları hakkında ipuçları veren belgeler olarak nitelendirmek mümkündür. Bu bakımdan Aka Gündüz’ün iki açık mektubunu -‘açık mektup’ türünden diğer metinler gibi- Osmanlı Devleti’nin son dönem olaylarını değerlendirirken dikkate almak; döneme dair sosyal, siyasal, politik, ekonomik, kültürel vb. açıdan pek çok malzeme vermektedir.

³⁸ Aka Gündüz, *Zenginler Cedveli 1: Gazi Muhtar Paşa Hazretlerine Açık Mektup*, s.13.

³⁹ Aka Gündüz, *Zenginler Cedveli 2: Ebu Hâtîrât Said Paşa Hazretlerine Açık Mektup*, s.12.

⁴⁰ Kutay, a.g.e., s.173-174.

Kaynakça

- AKA GÜNDÜZ, *Zenginler Cedveli 1: Gazi Muhtar Paşa Hazretlerine Açık Mektup*, Amedi Matbaası, İstanbul 1332/1916.
- AKA GÜNDÜZ, *Zenginler Cedveli 2: Ebu Hâtırât Said Paşa Hazretlerine Açık Mektup*, Amedi Matbaası, İstanbul 1332/1916.
- AKTAR, Yücel, *İkinci Meşrutiyet Dönemi Öğrenci Olayları (1908-1918)*, Gündoğan Yayınları, Ankara 1999.
- ALVER, Köksal, "Mektubun Sosyo-Politiği Üzerine Bir Deneme", *Hece: Mektup Özel Sayısı*, S.114/115/116, Haziran/Temmuz/Ağustos 2006, s.73-75.
- AYDIN, Hakan, "Millî Mücadele'de Kemalist Anadolu'nun Mizah Organı: Anadolu'da Peyâm-ı Sabah (1921-1922)", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.22, 2009, s.101-115.
- AYSAL, Necdet, "Osmanlı Donanma Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Faaliyetleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (ASOS Journal)*, S.50, Temmuz 2017, s.1-23.
- AYSAL, Necdet, "Belge Transkripsiyonu: Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.62, Bahar 2018, s.417-426.
- BULUT, Sedef, "Donanma-yı Muavenet-i Milliye Cemiyeti: İzmit Müstakil Livası Şubesinin Çalışmaları", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Sempozyumu-II Bildirileri*, Kocaeli Büyükşehir Belediyesi Yayınları, Kocaeli 2016, s.959-967,
- CAN TUNALI, Ayten, "Aydın Vilayetinde Donanma Cemiyeti'ne Yapılan Yardımlarla İlgili Bir Belge", *Ankara Üniversitesi DTCTF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.25, S.39, 2006, s.161-169.
- DİNÇER, Hasan, "Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti'nin Kültürel Faaliyetleri", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi (ASOS Journal)*, S.30, Eylül 2016, s.474-495.
- DOĞAN, Abide, *Aka Gündüz*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1989.
- DOMMCN, *Taht-ı Himâye-i Füyûzât-vâye-i Hazret-i Padişahîde Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti Nizâmnâme-i Esâsîsi ve Usûl-i Cibâyet Talimâtname-i*, Edeb Matbaası, İstanbul 1327 (1311).
- ERCAN, Gamze-Tülay Ercoşkun, "Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti'nin Diyarbekir Hanımlar Şubesinin Kuruluşu ve Faaliyetleri (Aralık 1910-Ocak 1911)", *Ankara Üniversitesi DTCTF Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.37, S.64, 2018, s.309-322.
- GÖK, Nurşen, "Donanma Cemiyeti'nin Anadolu'da Örgütlenmesine İlişkin Gözlemler", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.27, S.43, 2008, s.77-94.
- KAVCAR, Cahit-Ferhan Oğuzkan-Özlem Aksoy, *Yazılı ve Sözlü Anlatım*, Anı Yayıncılık, Ankara 2004.
- KURŞUN, Zekeriya, "Said Paşa, Küçük", *İslam Ansiklopedisi*, C.35, TDV Yayınları, İstanbul 2008, s.576-578.
- KUTAY, Cemal, *Bilinmeyen Tarihimiz-3*, Dizerkonca Matbaası, İstanbul 1974.

- OKTAY, Metin, *Aka Gündüz'ün Hayatı, Sanatı ve Eserleri*. (Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi), Konya 2008.
- ÖKSÜZ, Melek, “ ‘Trabzon’da Meşveret’ Gazetesine Göre Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti Trabzon Şubesi ve Faaliyetleri”, *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S.16, Bahar 2014, s.115-155.
- ÖZÇELİK, Selahattin, *Donanma-yı Osmanî Muavenet-i Milliye Cemiyeti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2000.
- SARICA, Salih-Mustafa Gündüz, *Güzel Konuşma Yazma: Kompozisyon*, Fil Yayınevi, İstanbul 1997.
- SARISIR, Serdar-Cafer Güler, “Bir Kamuoyu Oluşturma ve Siyaset Yapma Aracı Olarak Türk Siyasi Hayatında Açık Mektuplar (1938-1950)”, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C.37, S.64, 2018, s.347-368.
- UÇAROL, Rifat, “Gazi Ahmed Muhtar Paşa”, *İslam Ansiklopedisi*, C.13, TDV Yayınları, İstanbul 1996, s.445-448.
- UĞURCAN, Sema, “Aka Gündüz”, *Türk Dili*, C.LIV, S.427, Temmuz 1987, s.33-44.
- UĞURCAN, Sema, “Aka Gündüz”, *İslam Ansiklopedisi*, C.2, TDV Yayınları, İstanbul 1989, s.208-209.
- URAZ, Murat, *Aka Gündüz: Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Eserlerinden Parçalar*, Sühulet Kitabevi, İstanbul 1938.
- YÜCEBAŞ, Hilmi, “Aka Gündüz’e Dair”. *Bütün Cepheleriyle Aka Gündüz: Hayatı-Hatıraları-Eserleri*, Haz.: Hilmi Yücebaş, Ahmet Halit Yaşaroğlu Kağıtçılık ve Kitapçılık, İstanbul 1959, s.3-8.

Ek 1:

Zenginler Cedveli 1: Gâzî Muhtar Paşa Hazretlerine Açık Mektup⁴¹

Gâzî Paşa Hazretleri!

Ya devletlü efendimiz tâlihsizsiniz, yahut ki ben... Bakınız yine karşı karşıya geldik. Evvelkisi ayaküstünde ve şifâhen olmuştu. Bu seferki de oturduğumuz yerde ve tahrîren vukû buluyor.

Bu tâlihsizliğe küsecek her hâlde ben değilim, çünkü pek tâlihliyim. Ve o kadar tâlihliyim ki rahmetliye birkaç defa îsâl buyurduğunuz mesmû'um olan:

-O Aka mıdır, kaka mıdır o çapkını ne vakit asacaksınız? suâlindeki zımnî tavsiye bile tâlihime ser-mû halel getirmedi ve âciz hâlâ mı hâlâ iki kollarımı sallayarak yaşıyorum. Hem dâimâ ve her nerede olursa olsun devletlü efendimiz ve kesîr emsâlinizle karşı karşı gelmek için daha da yaşayacağım. Buna nasıl kâni olmam ki, Cenâb-ı Hak ve Feyyâz-ı Mutlak Hazretleri bu hayâtı bana isrâf için değil, iyi yerlerde iyi ve mukaddes maksatlar uğrunda istimâl için verdiğine tam ve kâmil bir îmânım var.

Paşa Hazretleri!

Bu sefer sizinle bütün dünyânın muvâcehesinde konuşacağım ve bu marûzâtımı şu sûretle tab' ve temsîl ederek ve bütün kütüphanelere göndererek yarının târihinde de pâ-y-dâr olmasını temîn eyleyerek konuşacağım. Darılmak gücenmek olmasın. Bu vatana fisebilillâh çalıştığım için kimseden pervâm olmadığını bilirsiniz.

Vazîfem mukaddestir ve doğrudan doğruya kendi ictihâdımın ilhâm ve netîcesidir. O hâlde lutfen ve tenezzülen beni dinleyiniz Paşa Hazretleri! İşte başlıyorum!

Donanmaya bu kere üç yüz, topu topu üç yüz lira verdiniz, gazeteler ballandırarak yazıyor. Devletlü hâtırınıza toz konmamak için bu gazetecilerin ballandırdıkları lezîz nâmınıza korkarım ki âkıbet sinekler üşecektir.

Paşa Hazretleri!

Niçin, nasıl ve ne gibi bir maksatla bu üç yüz lirayı verdiniz?

Saçı bitmemiş yetimlerin, sülâlesi harp ve hudûtta mahvolmuş dul kadınların, kabı kacağı satılan ve aç bırakılan Anadolu ihtiyârının hakkından toplanan milletin paracıklarını alırken böyle üç yüz, üç yüz mü alıyordunuz? Yoksa bin bin, iki bin iki bin mi alıyordunuz? Ricâ ederim, cevap veriniz Paşa Hazretleri!

Belki seksen yaşını tecâvüz ettiniz, hâlâ milletin parasını almaktan usanmadınız da şimdi üç yüz lira ile ne çabuk usandınız?

Siz zenginsiniz Paşa Hazretleri! Çok zenginsiniz, pek çok zenginsiniz, lüzûmundan fazla zenginsiniz, rahatça zenginsiniz, çalışmadan zenginsiniz, haksız zenginsiniz, nâ-meşrû zenginsiniz, zenginsiniz, zenginsiniz, zenginsiniz, vesselâm!

Siz zenginsiniz: Bunu inkâr etmezsiniz! Pek çok zenginsiniz: Bunu da inkâr edemezsiniz, mal meydanda!

⁴¹ Aka Gündüz, *Zenginler Cedveli 1: Gazi Muhtar Paşa Hazretlerine Açık Mektup*, Amedi Matbaası, İstanbul 1332/1916.

Lüzûmundan fazla zenginsiniz: Reddetseniz kim inanır? Rahatça zenginsiniz: Yalan mı? Kafkas hudûdunda biraz kavga ettiniz ve gâzî oldunuz. O gün bu gün bir kilometre yayan yürümediniz, bir gün yorulmadınız, ağza dişe dokunur bir iş görmediniz, oturdunuz, oturdunuz, oturdunuz... Ve kalktığınız zaman da ancak yatak odasına gitmek için kalktınız ve nâmütenâhî uyudunuz, eski hudûdumuz kadar uzun ve mufassal uyudunuz... Sonra yine kalktınız, fakat yine oturmak için kalktınız... Ve siz oturur, kalkar, yatar, uyur ve yine kalkıp otururken Ecinniler Şâhı, Arap Üzengi, Şâhmerân, Periler Sultânı hep sizin için çalışıyordu ve küme küme altınlar getiriyordu...

Şimdi buna rahatça zenginsiniz denilirse yalan mı olur? Çalışmadan zenginsiniz: Elbette çalışmadan... İnsâf buyurunuz, Erzurum müdâfaa ve hezîmeti için verilen mükâfât daha ne vakte kadar devâm edecek? Ondan sonra nerede çalıştınız? Mısır Komiserliği'nde mi? Acaba orada ne yaptınız ki her ay binlerce altın alıyordunuz? Ve orada şayet çalışmış iseniz aldığınızla verdiğiniz mukayese ettiniz mi? Eğer her sizin iddiânız kadar çalışana o kadar debdebe ve para vermek lâzım gelirse bu devlet değil, en zengin Fransa bile üçüncü günü sırt üstü gelir ve vefât eyler.

Rızâ-yı meyâmin-irtizâ-yı şehriyârîye ufak bir sûretteki hizmetlerinizin bu kadar bol keseden karşılığına, o zamanlara yetişmiş olsaydım göz yummazdım, müsâade etmezdim, bırakmazdım, çünkü o devletlü ve yumuşak kursağınıza giden altınlarda milletimin gözyaşları vardır.

Fakat bu güne yetiştim ya, buna da eyvallah! İşte bu gün alenen söylüyorum, göz yummuyorum, müsâade etmiyorum. Bırakmıyorum:

Elyevm hazîneden aldığınız parada o gözyaşları hâlâ var, size çok görüyorum ve kâbil olsa size o parayı veren her mal memûrunun, veznedârın gırtlığını sıkar ve mâni olmaya çalışırım.

Şimdi çalıştınız da mı zengin oldunuz? Elbette ve elbette, hayır... Elbette ve elbette çalışmadan zenginsiniz Paşa Hazretleri! Haksız zenginsiniz: Haklı demeyiniz! Çünkü hakkın hukûkun tanınmadığı bir devirde zengin oldunuz. Sizin merhûm peder efendiden kalma çiftlikleriniz ve çubuklarınız, Katırcıoğlu hanlarınız ve apartmanlarınız, altınlarınız, milyonlarınız yoktu.

Yüz memûr açlıktan dilenir, yüz bin can sefâletten ölür erirken onların hakları yekûn olup Kahire'deki kasa odanıza yollanıyordu.

Vatan için yanan nice yiğit mazlûmlar Mısır sokaklarında sürünürken onların çek, bono, banknot, pırlanta ve yakut şekline giren birer lokma hakları hep kasa odanızda direng korunuyordu. Evvel zamanın pâdişâhı mı vermiş imiş... Kimin malını kime veriyor? Kimin malını kim alıyor?

Uzun lafın kisası, haksız zenginsiniz Paşa Hazretleri, haksız... İşte o kadar... Nâ-meşrû zenginsiniz: Zenginliğinizi; esbâbını, menâbiini bu kadar îzâh ettikten sonra artık buna meşrû demeye zât-ı pâkinizin bile dili varmaz kanâatindeyim.

*

**

Şimdi de marûzâtımın ikinci bâbına geçeyim, bunu da dinleyiniz! Başlıyorum:

Servetinizin yüzde doksanı vatan ve milletin hakkıdır Paşa Hazretleri! Hiç olmazsa nısfını o vatan ve millete iade etmeye mecbûrsunuz. Onu iade ediniz ki sizden sonra bu mazlûm toprak

üzerinde yaşamak isteyenler pek çoktur ve yaşamak için donanmaya muhtaçtır, onu doğruca donanmaya versin.

Paşa Hazretleri!

Eğer Mecelle'de, kavânî-i hukûkiyyede, usûl-ı muhâkemât-ı hukûkiyyede, ak kitapta, kara kitapta, devenin yuttuğu ve yutmadığı kitapta küçük bir madde bulmuş olsaydım, işte yemîn ediyorum Vallahi, Billahi ve Tallahi ki aleyhinizde vatanım ve milletim nâmına istirdâd-ı hukûk davâsı ikâme ederdim. Lakin ne yapayım, kısmetiniz bu husûsta da size yâr çıkmış...

Fakat kânûnî maddesi yoksa Allah var ya, millet var ya, dünyâ var ya, beşeriyet var ya, târîh var ya, vicdân var ya... Ben de onların huzûrunda manevî arzuhâlimi okur ve davâ ederim.

Ve şüphesiz mahkûm olursunuz ki mahrûmiyetlerin en fecî'i ve dil-sûzu da bunların huzûrundaki manevî mahkûmiyettir.

Paşa Hazretleri!

Sizi düşman basmış vatanın ortasında hakka davet ediyorum.

Sizi ırz ve şerefi taarruza uğramış kimsesiz muhâcirlerin önünde diz çökmeye davet ediyorum.

Sizi Allah'ın samedâniyyeti huzûrunda îmâna davet ediyorum.

Sizi Donanma-yı Osmânî Muâvenet-i Milliye Cemiyeti'ne gidip bugün servetinizin, menkûl gayrimenkûl servetinizin nisfini terk etmeye davet ediyorum.

Ve bunu bir fedakârlık diye katiyen kabul etmiyorum, bunu îade olunmuş bir mâl-ı mağsûb sayıyorum ki doğrusu da budur.

Üç yüz lira için şükür dil dökenlerden değilim, hatta üç yüz bin lira verseniz sadece îade olunmuş bir hak, îfâ edilmiş bir vazîfe ve edâ kılınmış bir borç telakkî ederim.

Siz bu parayı vereceksiniz Paşa Hazretleri! Çünkü ben, şu Aka mı, taka mı, öyle istiyorum.

Ben öyle istiyorum dediğim zaman, biliniz ki dîninden dūr, vatanından mehcūr, devletinden uzak kalmış milyonlarca mazlûmlar istiyor. Çünkü ben de onlardan biriyim!

Ben öyle istiyorum dediğim zaman, biliniz ki ırzı parçalanmış kadınlar, göğsü yırtılmış genç kızlar, doğmadan boğazlanmış bebekler, gözleri oyulmuş ihtiyâr babalar istiyor. Çünkü ben onları gördüm ve gözyaşlarına kanlı yaşlarımla karıştım!

Ben öyle istiyorum dediğim zaman, biliniz ki karlı dağlar başında cansız hân mânâsız kalan Anadolu yavrusu, yavuklusundan sonra bir lokma sıhhati de öldürülmüş Anadolu kızı, baştan başa kara bağlamış millet istiyor. Çünkü ben de onlardan biriyim!

Siz bu parayı vereceksiniz Paşa Hazretleri! Çünkü ben öyle istiyorum!

Ben öyle istiyorum dediğim zaman, biliniz ki çan asılmış mabedlerin gölgeli kubbelerinde mahzûn mahzûn dolaşan rûhlar, kapısı yıkılmış türbelerin velîleri, dökülen mazlûm kanların buharıyla biriken bulutlar, gömülmemiş cesetlerin karga gagasıyla göğsü çıkan et parçaları öyle istiyor. Çünkü ben de onların hafîdi, kardeşi, hemşehrisi, rûhu, kanı, canı, varlığını!

Siz zannediyor musunuz ki millet bu hakkını bırakacak ve almayacaktır. Eğer böyle güzel ve tatlı kuruntularınız varsa tavsiye ederim terk ediniz.

Taallül ediniz, ısrar ediniz, taannüd ediniz, ne yaparsanız yapınız yine bu parayı, bu hakkı vereceksiniz Paşa Hazretleri!

Milletimin cephesindeki bu acz ve gaflet, ye's ve hacâlet damgası artık silinecektir Paşa Hazretleri!

Şimdiye kadar esîriniz olan bu milletin şimdiden sonra efendiniz olduğunu mutlaka bileceksiniz!

Söyleyiniz bana! Düşmanın top seslerini Feneryolu'ndaki sarayınızdan işittiğiniz zaman nasıl uyku uyudunuz. Ben, beni attırdığınız hapishanenin köşesinde dişlerimi gıcırdata gıcırdata dertli oldum, ağlaya ağlaya alîl oldum.

Ve hâlâ düşman kapımızın eşğinde iken nasıl uyuyorsunuz? Millet gecesini gündüz etmiş fedakârlık ediyor ve uyumuyor.

Paraları Paşa Hazretleri paraları!

Şimdi siz dersiniz ki:

-Beni tehdîd ediyor, hemen mahkemeye mürâcaat edeyim!

Fakat biliniz ki ben o kadar ahmak ve sersem değilim! Sizin hayâtınız, mayatınız, beyâtınızla hiç alışverişim yok, benim derdim altınlarınızda... Yanlış söyledim, milletin nezdinizde emâneten bulunan altınlarında...

Maahazâ istediğiniz mahkemeye de mürâcaatta hakîkaten hür ve muhtârsınız! Ve bu pek hoş olur, çünkü hâkimlerin huzûrunda da aynen şunu söyleyeceğim:

Paraları Paşa Hazretleri paraları!

On parmağım yakanızdadır, servetinizin laakal nısfını verdiğinizde dâir donanma defterinde gözlerimle bir kayıt ve ahz u kabz muâmelesi görmeden bırakmayacağım.

Artık yeter be yahu Paşa Hazretleri!

Ve zannetmeyiniz garazım yalnız devletlü zât-ı pâkinizedir, benim kînim garazım sizin gibilerin hepsinedir.

Yalnız siz değilsiniz, cedvelin diğer numaraları var. Meselâ ikinci sayı Âyân Reisi Said Paşa için olacaktır ve sırasıyla devam edeceğim.

Elhâsıl hem bu deve güdülecek ve hem bu para verilecektir. Paşa Hazretleri!

31 Kânûnuevvel 1329

Aka Gündüz

Ek 2:

Zenginler Cedveli 1: Gâzî Muhtar Paşa Hazretlerine Açık Mektup (Matbu Nüsha)

اولام که ، جناب حق و قیاض مطلق حضرتلری بوحیاتی بکا
اسراف ایچون دکل ، ای برلرده ای مقدس مقصدلر اوغرلده
استعمال ایچون ویردیکنه تام وکامل بر ایمانم وار .

پاشا حضرتلری !

بوسفر سزکه بونون دنیانک سواجه سنده قونوشه چم و بو
مروضاتی شوصورتله طبع و تمیل ایدره و بوتون کتبخانه لره
کوندره رک یارنسک تاربخنده پادار اواسنی تاملن ایله یورک
قونوشه چم . دارلق کوجنمک اولسون ، بو وطنه فی سلیل الله
چالیشدیغ ایچون کیمسهدن پروام اولمادیغی بیلیرسکنز .
وظیفه مقدس در و دوعری یه کنندی اجتهاد مک
الهام و نتیجه سی در . او حالده لطفاً و تزللاً بی دیکله کنز پاشا
حضرتلری ! ایشته باشلیورم !

دوغمایه بوکره اوچیز ، طوی طوی اوچیز لیرا ویردیکنر
غزتلر بالالاندیر ، رق یازیور . دولتلو خاطر کزده توز قونامق
ایچون بوغزته چیلرک بالالاندیر دقلری لذیذ نامکزه قورقارم که
عاقبت سینکله اوشه چکدر .

پاشا حضرتلری !

نیچون ، ناصل و نه کی بر مقصدله بو اوچیز لیرا
ویردیکنر ؟

صاچی یتیمه مش یتیمارک ، سالاه سی حرب و حدودده محو
اولمش دول قادینلرک . قانی قاجانی صاتیلان و آج بر اقیلان
آناتولی اختیار بنسک حقندن طویلانان ملنک یارم جقلری
آلرکن بویه اوچیز ، اوچیزی آلیردیکنر ؟ یوقه بیک ،
بیک ، ایکی بیک ایکی بیک می آلیردیکنر ؟ رجا ایدره جواب
ویردیکنر پاشا حضرتلری !

بلکه سکنان باشی تجاوز ایتدیکنر ، حالا ملنک یاره سی
آلقدن اوسانم دیکزده شمعی اوچیز لیرا ایله نه چاپوق
اوسانم دیکنر ؟

سز زنگینسکنر پاشا حضرتلری ! چوق زنگینسکنر ، پک
چوق زنگینسکنر ، لزومندن فضله زنگینسکنر ، راحتجه
زنگینسکنر ، چالیشمهدن زنگینسکنر ، حقسنر زنگینسکنر ،
نامشروع زنگینسکنر ، زنگینسکنر ، زنگینسکنر ، زنگینسکنر ،
والسلام !

سز زنگینسکنر : بونی انکار ایتیزسکنر ! پک چوق
زنگینسکنر : بونی ده انکار ایدمزسکنر ، مال میدانده !
لزومندن فضله زنگینسکنر : ردایتسه کز کیم اینانیر ؟
راحتجه زنگینسکنر : یالانمی ؟ قفقاس حدودنده براغوغا
ایتدیکنر و غازی اولدیکنر . اوکون بوکون برکیلو مترو یایان
یورومسیدیکنر . برکون یورومسایدیکنر ، آغزه دیشه
دوقونور برایش کورمیدیکنر ، اوطوردیکنر ، اوطوردیکنر ،
اوطوردیکنر . . و قالدیقنر زمان ده آنحق یتاق
اوطه سنه کیمک ایچون قالدیقنر ، و نامتاهی او بودیکنر ،
اسکی حدودمن قدر اوزون و مفصل او بودیکنر . . صوکره
ینه قالدیقنر ، فقط یینه اوطورمی ایچون قالدیقنر . . و سز
اوطورور ، قالقار ، باتار ، اوپور وینه قالقوب اوطورورکن
اجنیلر شاهی ، عرب اوزنکی ، شاه مران ، بریلر سلطانی هپ
سزک ایچون چالیشیوردی و کومه کومه آلتونلر کتیر یوردی . .
شمعی بوکا راحتجه زنگینسکنر دیلیرسه یالانمی اولور ؟
چالیشمهدن زنگینسکنر : البته چالیشمهدن . . انصاف بیوریکنر ،
ارضروم مدافعه و هزمتی ایچون ویرلن مکافاه ده نه وقت قدر
دوام ایدره چک ؟ اوندن صوکره زده چالیشدیکنر ؟ مصر

- ۷ -

قومیسر لکنده می ؟ غیا اوراده نه بایدیکنر که هر آی بیکلرجه
آلتون آلیردیکنر ؟ واوراده شاید چالیشمش ایشه کن
آلدیقنرله ویردیکنری مقایه ایتدیکنری ؟ اگر هر سزک
ادعا کز قدر چالیشانه او قدر دبدبه و یاره ورمک لازم کایرسه
بودولت دکل ، اک زنگین فرانسه بیه اوچنچی کونی صرت
اوسقی کایر و وفات ایلر .

رضای میامن ارتضای شهر یاری به اوفقی بر صورتده کی
خدمتلیرکیزک بو قدر بول کیسه دن قارشیلغنه . اوزمانلره
یتشمش اولسه بدم کوز یومازدم ، مساعده ایتزدم ، براقازدم ،
چونکه اودولتلو ویموشاق قورصاغکزه کیدن آلتونلرده ملتمک
کوز یاشلری واردر .

فقط بوکونه یتشدم یا ، بوکاده ایوالله ! ایشته بوکون علناً
سویلیورم ، کوز یومیورم ، مساعده ایتمیورم . براقیورم :
ایوم خزینهدن آلدیقنر یاره ده اوکوز یاشلری حاللار .
سزه چوق کورویورم و قابل اولسه سزه اوپارینی ویرن هر مال
مأمورینک . وزنه دارک غیرتلاغی صقار و مانع اولغه چالیشیریم .
شمعی چالیشدیکنر ده می زنگین اولدیکنر ؟ البته البته
خایر . . البته البته چالیشمهدن زنگینسکنر پاشا حضرتلری !

- ۶ -

HISTORY
STUDIES

1581

Volume 12
Issue 4
August
2020

Ek 3:

Zenginler Cedveli 2: Ebu Hâtırât Said Paşa Hazretlerine Açık Mektup⁴²

Paşa Hazretleri!

Übbeh et ve devletiniz ve hazîne-i kısmetinizle menba-ı servetiniz; vezîr-i maâlî-semîr ve sâhib-i nakd-i kesîrî'l-gâzî Katırcıoğlu Ahmed Muhtar Paşa edâmallâhu teâlâ anh'tan daha kıdemli ve kâidesi daha hendesî ve oturaklı olduğu hâlde vaz' ve reftârı açık ve lisân ve efkârı saçık arızalarında buna riâyet etmeyerek zenginler cedvelinin ikinci sayısını işgâl buyurmanız râkîmü'l-hurûfun taksîrâtı değildir.

İkiniz de aynı zemîn üzere yekûn servetinizi inkâr ve bu râh-ı nâ-hem-vâr üzerinde hırâmân olmakta ısrar eylediğinizden hanginizin önce mürselün ileyh olacağına tereddüt etmiş ve donanma îanesine her gün on para gündeliğini vermekle lezzet alan anasız babasız ve sekiz dokuz yaşında kayınkardeşimin bu bâbdaki fikrini istifsâr eylemişim, sagîr-i mûmâileyh:

-Enişte! Madem çifttirler, cebimdeki bilyelerle size çift mi tek mi tutayım. Gâzî'si tek, Mini Mini'si çift olsun...

deyip cebinden çıkardığı küçük yumruğuna karşı:

-Çift! Oğlum...

dedim, fakat maatteessüf tek çıktı.

Binaenaleyh takaddüm, Abdülhamid gâzîsinin hukûk-ı milletin sıklet ve bâliyle iki kat olmuş boynunda kaldı. O hâlde affa lâayık olduğuma kanaat getirmek evlâ bi't-târîktir.

Paşam!.. Mini Mini Paşacığım!...

Müdâfaanâmeleriniz gibi lafı uzatmadan maksada gireyim. Malûm-ı devletiniz ve intizâr-ı kerde-i hisse ve hiddetinizdir ki bu cedvel sırasındaki arızalarım hep siz efendilerimizin servetine ve donanmamızın muâvenetine ait ve râcidir.

Allah gani gani rahmet eylesin, Midhat Paşa merhûmun muhâkemesinde ve mahkûmiyeti hengâmında beyân eylediğiniz kaçamak rey ve fikirlerinizden beri her işiniz mübhem ve kaçamak oluyor.

Lakin abd-i âcizleri olan Aka, böyle şeylerden hiç hazzetmediğim için ne kaçamak yutarım, ne de kaçamağa tenezzül ederim, bunu devletlü Gâzî'miz bi't-tecrûbe bilirler sanırım.

Siz devletlüler, şimdiye kadar karşınızdakileri dâimâ el pençe dîvânda görmeye alışmış ve tuzlu dediğiniz tatlıya tuzlu, tatlı dediğiniz ekşiye tatlı dedirmeyi ülfet edinmişsiniz. Lakin ters dönen çarh-ı felek, artık yüz üstü yuvarlanmaya başladığından her şeyin karası beyazı, eğrisi doğrusu meydâna çıktı.

Size temin ederim ki artık huzûr-ı devletlerinizde onlara tesâdüf etmeyeceksiniz, onlar olsa olsa, hâtırâtınızın tozlu yaprakları arasında ötesi berisi çizilmiş birer kelimeden başka bir şey kalmamış olacaktır.

Paşam!.. Şan ve şöhretiyle vaz' ve kâmeti farklı olan Paşacığım!..

Latîfeyi bıraktım, dopdoğru ve cipciddi soruyorum: Donanma pâdişâhındır, donanma milletindir, donanma vatanındır, donanma ırz ve nâmûsundur.

⁴² Aka Gündüz, *Zenginler Cedveli 2: Ebu Hâtırât Said Paşa Hazretlerine Açık Mektup*, Amedi Matbaası, İstanbul 1332/1916.

Siz yalnız pâdişâhtan çekmek, milletten çekmek, vatandan çekmek, ırz ve nâmûstan çekilmekle mi mükellefsiniz?

Pâdişâh rahat kalbini fedâ eder, siz para çekersiniz; saltanatı tehlikeye koyar, siz bankaya para yatırırınız... Millet meteliksiz kalır, siz altın külçelerini sayarsınız; dili damağı bir lokma ekmek görmez, siz servetin lezzetiyle ağız şapırdatırınız... Vatan parçalanır, siz mülk ve mâlikâne ilâve edersiniz; düşmanların alacağı artık kalmaz, sizin yıkılmış ocaklardan cerriniz tükenmez... Dünyâ tutuşur, uyumak için mumunuzu söndürürsünüz... Nice bin Müslümânın ocağı söner, tok karnına hâtîrâtınızı yazmak için meşhûr ispermeçet mumunuzu yakarsınız...

Ricâ ederim söyleyiniz bana: Siz nesiniz? Siz necisiniz? Sizin bu toprakla alâkanız ne türdür? Çinli olsanız bu günlerde Yuan Shikai'yle meşgûl olmanız lâzım gelir. Bulgar olsanız Sobraniye (Sobranie)'nin feshi esbâbını araştırmanız lâzım gelir. Yunanlı olsanız Sultan Osman dretnotu yüzünden Venizelos'u tenkîd eylemeniz lâzım gelir... Patagonyalı olsanız Avrupalı istilâsına karşı okunuzu yayınızı yağlamanız lâzım gelir...

O hâlde nesiniz? Ricâ ederim susmayınız, nesiniz Paşam!

Sizi hâlâ boş yere besleyecek miyiz? Evet deseniz bile kâbil değil... Bitti ya hu! Âyânlık için verdiğimiz yüz lirayı bile borç alıyoruz. Başınızı kaldırıp memlekete bakmıyorsunuz. Baksanız da ne göreceksiniz? Hiç... Seksen sene vezîrlük ettiniz, milleti idâre ediyorum kuruntusunda bulundunuz. Tecrübe için sizi yalnız ve yayan olarak sarayınızın kapısından kapıp koyuversem, kimseye sormadan Aksaray'a kadar gidebilerseniz sizin hesâbınıza varımı yoğunlu satıp donanmaya veririm. Biz ne budala adamlar imişiz ki size ehemmiyet vermişiz! Sizi şimdiye kadar vezîr-i maâlî-semîr tanımışız, hâlbuki siz yalnız altın toplayarak semirmekten başka bir şey yapmamışınız.

Fakat bugün... Fakat bugün hep sizlerin yüzü suyu seyyiesiyle uğradığımız felâketlerden sonra aklımız başımıza geldi ve yakanıza yapıştık. Bu millet şimdiye kadar, para verdi, can verdi, ekmek verdi, vatan verdi, mukaddesât verdi, ırz ve şeref verdi... Artık yeter! Şimdiden sonra da biraz siz verin!

Hatta o kadar verdi ki, zavallı daha bıkmadı, geçen akşam Direklerarası'nda donanma menfaatine verilen müsâmerede birisi Gâzî Paşa birâderiniz nâmına on para ve bir diğeri nâm-ı devletinize beş para vermekle zikr-i cemîlinize vesîle oldu. Anlayınız, anlayınız ki artık hesâbınıza, bu milletin vereceği para tükenmiş, tükenmiş de on beş paradan fazla çıkmamış...

Kaldı ki şu son millî felâketin müsebbiblerinden en birincisi sizsiniz Paşa Hazretleri! Sizsiniz!.. Siz zannediyor musunuz ki yüzünüze karşı söyleyen, haykıran bulunmaz ve bulunmayacaktır. İşte tekrâr ve yüksek, en yüksek sesle haykırıyorum! Sizsiniz!

Debdebe, saltanat, huzûr ve rahatlık devrinde pekâlâ sadrazam oluyorsunuz, iş sıkıntıya ve işe geldi mi, hemen firâr...

Sizin bu vatan üstünde vazîfeniz, yegâne vazîfeniz yalnız para almak ve servet idhâr etmek midir Allah aşkına?

Bu suâlleri sorarken; hayâlinizin, pervâsız huzûrumda iki büküldüğünü görüyorum...

Fakat doğrulunuz Paşa Hazretleri, doğrulunuz! Size söyleyeceklerim, daha doğrusu sizden isteyeceklerim var. Sizden milletim nâmına donanma için para isteyeceğim, para istiyorum anladınız mı?

Sökülünüz Paşa Hazretleri, sökülünüz!..

Vereceğiniz cevâbı, ben daha büyükbabamdan vaktiyle işitmiştim:

-Ben zengin değilim...

Lakin ben dinlemiyorum, Aka öyle fantezi mantıklar önünde ser-fürû edecek yufka fikirli değildir.

Zengin olunuz, olmayınız! Vereceksiniz...

İşte o kadar...

Donanma îanesi vermek için milyoner olmaya lüzûm yok. Ve donanmaya ancak milyonerler îâne verir yolunda da bir madde-i kânûniyye mevcûd değil.

Mevcûd servetinizin laakal nısfını vereceksiniz. On paranız varsa beşini vereceksiniz, eğer kalan beş para sizi besleyemezse on para da besleyemez. Beş yüz bin liranız varsa laakal iki yüz elli binini vereceksiniz. Beş yüz bin sizi doyuruyorsa yarısı aç bırakmaz ya...

Zengin değilim diyorsunuz. Nazîrinizde zenginlik acaba nasıldır? Nasıl olmalıdır? Nasıl olmasını arzu ediyorsunuz? Eğer bu memlekette size ve sizinkisine zengin denilmezse, ya parayı hesâbı bilen yoktur, yahut siz pek aç gözlüsünüz.

Milletin nazarında, kadriniz, varlığınız, her şeyiniz o kadar düşüyor, o kadar topraklara karışıyor ki onu bihakkın anlamak için geçen akşamki konserde bulunmalı idiniz ve nâmlarınızın bi't-tesâdüf zikri akîbinde üfürülen acı ısıkları işitmeli idiniz.

Koca bir târîh-i hayâtınız, ebediyyen topraklara karışıyor Paşa!

Yazdığınız hâtîrât sizi benim huzûrumda bile tebrie edemedikten sonra târîhin ve Allah'ın huzûrunda da mahkûm olacaksınız Paşa! Size en kısa tarîk-i hamîyyet ve haysiyyeti gösteriyorum:

Sökülün Paşa Hazretleri, sökülün!..

Bu bîcâre milleti teşkîl eden hiçbir tüccâr, hiçbir memûr, hiç bir fakîr yoktur ki dışından tırnağından artırdığını donanmaya vermemiş olsun.

Ne beş kuruş kazanan ne kazanamayan, ne bin kuruş kazanan ne kazanamayan donanmaya vermek için sizin kadar hasîs ve gayrisahîh, sizin kadar garîb ve müstekrih hesâb vermemiştir. Sizden ne vakit para istenilmiş ise hemen o mahûd hesâb defterini çıkarmışsınız ve okumaya başlamışsınızdır:

Osman'a yirmi para şeker... Hafîdime ilâç parası altmış para... Sofadaki kandile fitil otuz para... Yağ mumu on para...

Fakat bundan bana ne? Yani millete ne?

Ama diyeceksiniz ki ben çalmadım, ben fazla almadım, ben rüşvet yemedim... Haşa! Size öyle diyen yok. O isnâdı eden asla yok. Ya nasıl kazandınız? İktisâd ile... Aylıklarınızdan artırarak... Kan tere batarak... Öyle mi? Peki bunu kabûl ettim. Fakat bu hâl sizin donanmaya para vermemeniz için bir mâni-i meşrû teşkîl etmez!.. Artırdığınız, beş on paranız var ya... Ona bakın... Ben de işte onun hiç olmazsa nısfını istiyorum.

Elhâsıl, Paşa Hazretleri, hangi yoldan, hangi mantıktan yürüseniz kurtuluş yok.

Benim yüreğim cayır cayır yanarken, yüz binlerce Müslümân ırzından, îmânından, yurdundan, hân mânînden mahrûm kalırken, Anadolu için için sızlarken, koca bir târîh-i şân ve şevket, gömülememiş şehîdlerin kemikleri arasında ufûl edip giderken, fakîr fukarâ keselerini, dul kadınlar nafakalarını, öksüz çocuklar hırkalarını çıkarıp verirken ben seni bırakmam Paşa Hazretleri, bırakmam!..

Ateşten gömlek giyinseniz, etten pençemle yakanıza asılacağım. Dünyânın ne kadar bidâyet, istinâf, temyîz mahkemeleri varsa hepsine mürâcaat etseniz, kapılarında yine sizi sarsacak ve iskemlelerinde yine haykıracak ve sizi bırakmayacağım Paşa Hazretleri! Sizden korkar, davâlarınızdan çekinir, mantıklarınıza karşı susarsam alçağım!..

Sökülün Paşa Hazretleri, sökülün!..

Sizi, şu dönen dünyanın, maksudından dönmeyen bir insanı sıfat ve kuvvetiyle fazîlete çağırıyorum.

Sizi, şu mahzûn ve melûl duran sancağın ebedî bekçisi sıfat ve kuvvetiyle başınızı eğmeye ve kesenizi açmaya davet ediyorum.

Haydi! Vaktim yok... Cedvelinizin üçüncü numarasını teşkil edecek olan mektupla uğraşacağım. İşim acele ve mukaddestir.

Siz şimdiye kadar bu kadar açık, doğru ve pervâsız söze alışmadığınız için bu sözlerimi bir tehdîd diye telakkî eder ve belki ikâme-i davâ edersiniz. Şayet öyle ise bu hareketinize müsâade ediyorum, serbestsiniz, istediğiniz mahkemeye gidiniz.

Yalnız biliniz ki sizi tehdîd etmiyorum, o kadar câhil miyim ben? Ben bilmiyor muyum ki, siz öyle bir kandilsiniz ki ancak birkaç gecelik yağınız kalmış... Onu Hak yakıp bitiriyor ve siz tabîatıyla sönüp gidiyorsunuz.

Kesr-i şeref ve haysiyyet meselesine gelince işte açık söylüyorum. Onu bir mahkemenin huzûrunda değil, koca bir milletin huzûrunda isbât etmelisiniz. Saltanatlar gelmiş geçmiş, devirler gelmiş geçmiş, hâdiseler gelmiş geçmiş, kimse sizi sarsamamış... Doğru... Fakat bugün vatanın en gözü yılmaz bir bendesi, milletin en âciz, fakat gözü yılmaz bir hâdimi olan ben çıkıyor ve sizi sarsıyorum.

Şu manevî yumruğumun altında hâlâ gözlerinizi ve kesenizi açmamakta ısrâr etmeyiniz. Allah henüz şu mazlûm ve mağdûr ümmetini terk etmemiştir, bir kudretullaha dokunursa, küçük ve zayıf omuzlarınızın üstünde duran büyük başınız, çok çetin taşlara çarpar...

İyisi mi:

Sökülün Paşa Hazretleri, sökülün!

5 Kânunusâni 1329

Aka Gündüz

Ek 4:

Zenginler Cedveli 2: Ebu Hâtırât Said Paşa Hazretlerine Açık Mektup (Matbu Nüsha)

— ۴ —

اون پاره كونده لكى وىرمكه لذت آلان آنامىز باباسىز وىكتر
طقوز ياشنده قان قارده شىك بويايدىكى فكرى استفسار ايشدم،
صغير موى اليه :

-- انشته : مادام چفت درلر ، جيمدهكى بيله لرله سزه
چفت مى تك مى طورتايم . غازيسى تك ، ميني مينيسى چفت
اولسون . . .

ديوب جيندن چيشاردينى كوچوك پومروغنه قارشى :

— چفت ! اوغم . . .

ديدم ، فقط مع التأسف تك چيقدى .
بناء عليه تقدم ، عبدالحمد غازيسنك حقوق ملكك ثقلت
وباليله ايكي قات اولمش بويننده قالدى . اوحانده عفو ولايق
اولدېغنه قناعت كيتيرمك اولى بالطر يقدر .

پاشام ! . . . ميني ميني پاشاجم ! . . .

مدافعه نامه لر كى لافى اوزايمدن مقصده كيردم . معلوم
دولتكى وانتظار كرده ، حصه وحدتكى دركه بوچدول صرمد
سندى عريضه لرم هب سز اقدىلر مذك ثروتنه ودونما مذك
معاونه عائد وراجعدر .

الله غنى غنى رحمت ايله سون . مدحت پاشا مرحومك

— ۵ —

محا كهنده وىكوميتى هنىكمنده بيان ايله بىكتر قاچاماق رآى
وفكر لر كىزدن برى هر ايشكز مېم وقاچاماق اوليور .

لكن عبدعاجزلى اولان آقا ، بويه شيلردن هيچ حظ
ايتديكم ايچون نه قاچاماق يوتارم ، نه ده قاچاماقه تزل ايدرم ،
يوى دولتلو غازيمز بالنجريه بيليرلى صانيرم .

سز دولتلور ، شىمدى به قدر قارشو كزده كيلرى دائما
ال نچه ديوانده كورمكه آليشمش وطوزلى ديدىكتر طاتلى به
طوزلى ، طاتلى ديدىكتر اكشى به طاتلى ديدىمكى الفت ايدىنش
سكز . لكن ترس دونن چرخ فلك ، ارقق يوز اوسق يووارد
لانغه باشلا ديفندن هر شىك قاراسى بياض ، اكريسى دوغروسى
ميدانه چيقدى .

سزه تايمين ايدرم كه ارقق حضور دولترى كزده اونلره
تصادف ائمه بىكتر ، اونلر اولسه اولسه ، خاطر اتكرك
توزلى يارقارلى آره سنده اوئسى بريسى چينلش برر كنده
باشقه برشى قلامش اوله جقدر .

پاشام ! . . . شان وشهرتيله وضع وقايتى فرقلى اولان
پاشاجم ! . . .

لطيفى براقدم ، دوب دوغروسى جدى صوروروم ؛
دوتما پادشاهك در ، دوتما ملككدر ، دوتما وطنكدر ، دوتما
عرض وناموسكدر .

— ۶ —

سز يالكتر پادشاهدن چىكمك ، ملكدن چىكمك ، وطندن
چىكمك ، عرض وناموسدن چىكمك مى مكلفسكز ؟

پادشاه راحت قلبى فدا ايدر ، سز پاره چىكسكز ؛
سلطنتى تهلكيه قويار ، سز باشقه يارم ياتيررسكز . . . ملت
متلكسز قاير ، سز آلتون كلچه لرئى صايرسكز ؛ ديل داماغى
برلقمه اكك كورمن ، سز ترونك لذتيله اغز شاپردا تيرسكز . .
وطن يارچه لانيير ، سز ملك ومالكانه علاوه ايدرسكز ؛
دشمنلرك آله جنى ارقق قالماز ، سزك ييقيلمش اوجاقلردن
جرىكتر توكنمز . . . دنيا طونوشور ، اوپوماق ايچون مومكزى
سوندورورسكز . . . نيجه بيك مسلمانك اوجاغى سوزر ، طوق
قارننه خاطر اتكزى يازمق ايچون مشهور اسپر جيت مومكزى
باقارسكز . . .

رجا ايدرم سوله يكتر بكا : سزه سىكز ؟ سزه بىكسكز ؟
سزك بو طويراقله علاقه كز نه درلودر ؟ چينلى اولسه كز بو
كونلرده يوان شيقايه مشغول اولمكز لازم كير . . . بولفسار
اوله كز صورايه نك فسقئى اسبابى آراشديرمكز لازم كير . .
يونانلى اولسه كز سلطان عثمان دريدنولى يوزندن ونيزه لوسى
تنقيد ايله مكز لازم كير . . . پانغونى سالى اولسه كز اوروپالى
استيلاسه قارشى او كزنى يايكزنى ياغلامكز لازم كير . . .

— ۷ —

او حالده نىكتر ؟ رجا ايدرم صوصمايكتر ، نه سىكتر
پاشام !

مضى حالا بوش بره بيله بىكتر ؟ اوت ديسكتر بيله
قابل دكل . . . پيتدى ياهو ! اعيانلق ايچون ويرديكتر يوز
ليراي بيله بورج آلدورز . باشكزى قايديروب ملكته باقىورسكز .
باقسه كزده نه كورمچىكسكز ؟ هيچ . . . سىكسان سته وزيرلك
استديكتر ، ملقى اداره ايدىيورم قورونوشنده بولنديكتر . .
تجربه ايچون سزى يالكتر ويان اوله رق سرايكزك قايسندن
قاچوب قوبورسهم ، كيمسه به صورمدان آق سرايه قدر كيده
بيليرسكز سزك حسابكزه واريمى بوغيمى ساتوب دوتمايه
ويريرم . بز نه بودالا آدمار ايشكزه سزه اهميت ويرمشز ! !
سزى شىمدى به قدر وزير معاليسير طائيشز ، حالوكه سز
يالكتر آلدون طوبلا به رق سمرمكدن باشقه برشى ياتماشكز .
فقط بوكون . . . فقط بوكون هب سزلك يوزى صوفى
سيئمه بيله اوغرا ديفمنز فلاكتلردن صوكره عقلمز باشمزه
كدى وياقه كزه ياپشيدق . بوملت شىمدى به قدر ، باره
ويردى ، جان ويردى ، اكك ويردى ، وطن ويردى ، مقصد
سات ويردى ، عرض وشرف ويردى . . . ارقق يترا شيميدىدن
صوكرده براز سزورك !

حقى او قدر ويردى ، زوالى ده بىقصادى ، بىكن